Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ТОШКЕНТ оқшоми

Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитети ва халқ депутатлари шаҳар Советининг органи

Газета 1966 йил 1 июлдан чиқа бошлаган. ◉ № 124 (6. 823) ◉ 1989 йил 31 май, чоршанба ◉ Баҳоси 3 тийин

СССР халқ депутатлари съездининг иши тўғрисида ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

1989 йил 30 майда Москвада, Кремлнинг Съездлар саройида СССР халқ депутатлари съезди ўз ишини давом эттирди.

Мажлисни Съезд Президиумининг аъзоси, СССР халқ депутати Р. Н. Нишонов олиб борди.

СССР Олий Советининг Раиси М. С. Горбачев «СССР ички ва ташқи сиёсатининг асосий йўналишлари тўғрисида» доклад қилди.

Сўнгра доклад юзасидан музокаралар бошланди.

Кечки мажлисда халқ депутатларининг сўзга чиқиши давом этди.

Мажлис ниҳоясида депутатлар Тоғли Қорабоғ автоном областидан Миллатлар Советига номзодлар бўйича яширин овоз бердилар.

Съезд бугун 31 майда ўз ишини давом эттирмоқда.

СССР ИЧКИ ВА ТАШҚИ СИЁСАТИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ТЎҒРИСИДА

СССР Олий Советининг Раиси М. С. ГОРБАЧЕВ доклади

Ҳурматли депутат ўртоқлар!

Кремлнинг шу залида бўлаётган воқеаларга ҳамма диққат-эътибор билан қараётганлиги ушбу минбардан бир неча бор айтилди. Бу гаплар қайси ҳолларда ҳақиқий аҳволга тўғри келганлигини, қайси ҳолларда эса истаклар ҳақиқат деб кўрсатилганлигини ҳисоблаб ўтирмаймиз. Ҳозир биз ўзимиз билган нарсаларга таяниб, тўла асос билан шуни айтишимиз мумкинки, бутун совет халқининг, бутун жаҳон жамоатчилигининг диққат-эътибори бизнинг съездимизга қаратилган.

Шу кунларда Кремлда Совет Иттифоқининг сиёсий тарихи уқубат билан, қийинчиликлар ва чалкашликларга қарши курашда янги демократик босқичга қадам қўяётганлигини билдирувчи воқеалар юз бермоқда. Қарама-қаршиликлар ва қаттиқ тўқнашувларда янги совет парламенти вужудга келмоқда, давлат механизмининг янги системаси шаклланмоқда, бу механизм амалда барча гражданларни ўзини ўзи бошқаришдек оғир меҳнатга жалб этади. Бу — чехословакиялик дўстларимизнинг «Руде право» газетасида баён қилинган фикрларидир.

Съездимиз беш кундан бери ишламоқда. Шу залда беш кундан бери эҳтиролар қайнамоқда. Съезднинг иши турмушни демократик неизларда янгилаш, жамиятдаги чуқур революцион жараёнлар тўлқинида ўтаяпти, десам ҳаммангиз фикримга қўшиласиз деб ўйлайман.

Съезднинг ўзи ва унинг арафасида бўлиб ўтган ҳамма воқеалар, бошланган мунозаранинг руҳи — қайта қуришнинг яққол ғалабаси, аслида давлатимиз тақдиридаги янги саҳифа эканлигини ҳозир исботлашга ҳожат бўлмаса керак.

Ҳаммамиз биргаликда ва ҳар биримиз ҳақиқатни англаб олишимиз — осон эмас, лекин у, депутат ўртоқлар, биз учун ҳаётий зарур жараёндир. Модомики шундай экан, жамики ишларимизни ошкора муҳокама қилиш, вужудга келган аҳволнинг сабабларини, бошланган ўзгартишлар қандай бораётганини юз-хотирсиз таҳлил этиш — мана шуларнинг ҳаммаси жамиятни лоқайдлик ва бепарволик кирганларидан қутқаради, ақлзаковатни қулф урдиради, позициялар ва таклифларнинг тўқнашувини келтириб чиқаради.

Фикрлар қанчалик хилма-хил бўлмасин съездаги баҳслар КПСС 1985 йил апрелидан сўнг, айниқса XIX партия конференциясида олға сурган, партиянинг сайловолди программасида баён қилинган асосий ғояларга ҳамоҳангдир. Мен буни зўр мамнуният билан таъкидлайман, чунки буни қайта қуриш сиёсатини халқ томонидан муҳим ҳисобланган қўллаб-қувватлашнинг ифодаси деб биламан.

Съездимиз дастлабки кунлардаёқ мамлакатда рўй бераётган мураккаб ва зиддиятли жараёнларни равшан акс эттирди. Бундан бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас эди. Узоқ йиллар давом этган турғунлик натижасида мамлакат 80-йилларнинг бошларида турмушнинг ҳамма соҳаларини қамраб олган таҳликали кризис ҳолатига тушиб қолган эди. Вазият партиядан туб бурилиш қилишни талаб этарди. Бу — иститқбол йўлини зўр масъулият билан танлаб олишдан иборат талаб эди ва партия шундай йўлни танлаб олди.

Танлаб олинган йўл тўғрилигини бугун ҳаммамиз кўриб турибмиз. Янгиланиш тўлқини мамлакатни оёққа турғизди. Экономикада, сиёсатда, маданиятда ижтимоий турмушнинг янги шаклларини ўзлаштириш жараёни бошланди, ўртоқлар.

Қайта қуриш бизнинг тақдиримиз, тарих томонидан бизга берилган имконият экани чуқур тушуниб олинганини съезд яна бир бор намойиш этди. Бу имконият бой берилиши мумкин эмас ва бой берилмаслиги лозим. Фикрлар нақадар хилма-хил ва зиддиятли бўлмасин, социализмни янгилашга, тубдан янгилашга қаратилган сиёсий йўлдан бошқа йўл йўқлиги хусусида ўзига хос умуммиллий иноқлик вужудга келди.

Ишлар мана шундай. Бироқ ҳозир мамлакат съездан қайта қуриш қандай амалга оширилаётганини ҳақконий таҳлил этиб беришни кутмоқда. Қайта қуриш шу кунгача қандай натижалар берди, у қаерда ва нега умидларни ҳали ҳам оқлагани йўқ, қаерда ва қандай қийинчиликлар, муаммолар келиб чиқди. Энг муҳими — одамлар олға томон ҳаракат қилишни таъминлайдиган аниқ-равшан ечимларни кутмоқдалар.

Шу боисдан ҳам съездда бошланган ва унинг ишига эркинлик, бемалоллик руҳини бағишлаган гурунг ғоят муҳимдир. Бизнинг ҳаммамизни мураккаб ечимлар кутмоқда, биз ҳаммамиз бу ечимлар учун совет халқи олдида масъулмиз. Аммо съезд вазиятга баҳо беришда ва амалий чора-тадбирларни белгилашда вазминлик, давлатга хос донолик билан иш тутишига аминман.

Ҳаётнинг ҳамма соҳаларида бир лаҳзада ўзгаришлар қилинишини кутиб бўлмайди, албатта. Ҳозир энг қалтис муаммоларни жуда қисқа муддатларда ҳал этиш учун бутун куч-ғайратни зудлик билан жамлаш керак. Съезднинг, Олий Советнинг ва янги ҳукуматнинг асосий вазифаларидан бири ана шундан иборат, деб ҳисоблайман.

I.

Иқтисодий ва социал соҳалардаги чуқур ўзгаришлар — қайта қуришнинг пойдевори ва унинг мақсадларига эришишнинг ҳал қилувчи омилидир. Бу соҳадаги бутун ишнинг моҳияти экономикани инсон манфаатлари сари буриб юборишдан, совет кишилари учун замонамизга муносиб меҳнат ва турмуш шароитларини яратиб беришдан иборат. Гап аввало озиқ-овқат, уй-жой, хизматлар, соғлиқни сақлаш, табиатни муҳофаза қилиш, таълим, фан ва маданиятни юксалтириш каби масалалар хусусида бормоқда.

Биз вужудга келган вазиятни коллектив бўлиб таҳлил этишимиз, уни баҳолашга ҳаққоний, реалистик ва талабчанлик позициясидан туриб ёндашишимиз лозим. Қилишга муваффақ бўлинган ижобий ишларни мустаҳкамлаш, бу ишларга янада кўпроқ жўшқинлик ва барқарорлик бахш этиш ва айни бир пайтда марказда ҳам, жойларда ҳам амалий фаолият сиёсатида йўл қўйилган камчиликлар натижасида вужудга келган даҳмазалардан қутқариш халос бўлиш учун ҳақиқий манзарани ҳаммасини кўриш муҳимдир.

Ўйлайманки, биз экономикани халқнинг социал эҳтиёжларига буриш реал жараёни бошланганлиги ҳақида гапиришга ҳақлимиз. Кейинги уч йил мобайнида уй-жой қурилишининг ўртача йиллик ҳажми аввалги беш йилликка нисбатан 15 процент кўпайди. Бунинг маъноси шуки, совет кишилари қўшимча 900 мингтага яқин уй-жой олдилар. Ўтган йилда якка тартибда уй-жой қурилишига 1,9 миллиард сўм, яъни 1985 йилга нисбатан 6 баравар кўп кредит ажратилди. Уй-жой қурилиши авж олмоқда.

Мураккаб иқтисодий шароитларда соғлиқни сақлашга қўшимча равишда 6 миллиард сўм ва маорифга 6 миллиард сўмдан қўпроқ қўшимча маблағ топиб берилди. Ўқитувчиларнинг иш ҳақи кўпайтирилди, врачлар ва бошқа медицина ходимларининг иш ҳақини ошириш давом этмоқда. Кўрилган чора-тадбирлар натижасида шу беш йилликда йилига ўрта ҳисобда аввалги беш йилликка нисбатан поликлиникалар 38 процент, мактаблар 37, мактабгача тарбия муассасалари 14, касалхоналар 20, клублар ва маданият уйлари 54 процент кўп ишга туширилди. Қариялар ва инвалидлар учун уч йил давомида интернат-уйлар бутун аввалги беш йиллик мобайнида қурилган миқдорда қурилди.

Сўнгги беш йилликларда биринчи марта халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш сурункасига икки йилдан буён умуман саноатнинг ривожланишидан анча илдамроқ бормоқда. Хизмат соҳаси аввалги йилларга нисбатан икки ҳисса тезроқ, яъни йилига 15 процент кенгаймоқда. Кейинги уч йил ичида 5 миллиондан кўпроқ оила боғ участкаларига ва коллектив полизлар учун ер олди.

Қайта қуришнинг дастлабки йилларидаёқ олдимизда фан-техника тараққиётини жадаллаштириш йўли билан меҳнат унумдорлигини ошириш муаммоси пайдо бўлди. Экономикани ривожлантириш ва одамлар турмушини яхшилашга оид реал режаларни фақат мана шундай негизга қуриш мумкин эди. Ресурслар нақадар етишмаётганига қарамай, ўн иккинчи беш йилликда машинасозлик ва электрониканинг энг устун йўналишларини ривожлантиришга аввалги беш йилдагига қараганда икки баравар кўп капитал маблағ ажратилган эди. Шундай қилиш зарур эди, чунки биз бу соҳада жуда орқада қолган эдик.

Бизнинг янги инвестиция сиёсатимизда социал масалаларни ҳал этишга асосий эътибор берилмоқда. Бироқ келгусида ҳам халқнинг турмушини яхшилаш ресурсларига эга бўлиш учун халқ хўжалигининг фан-техника даражасини ошириш билан боғлиқ бўлган ишларни бошлаб қўйиш учун ҳам биз вақтни бой бермасликка интиляпмиз.

Биз мана шундай тадбирлардан ҳозирча тузукроқ реал самара сезганимиз йўқ. Кўпгина халқ депутатлари билан суҳбатларда гап доимо янги техника ва асбоб-ускуналарнинг етишмаслиги, бу эса халқ хўжалигини модернизациялашга халақит бераётганлиги мавзуига бориб тақалмоқда. Бироқ ҳар ҳолда машинасозлик маҳсулотини янгилаш суръатлари кучая бошлади. Меҳнат унумдорлиги тезроқ кўтарила бошлади, моддий ишлаб чиқариш соҳасида банд бўлган ходимлар сони камая бошлади. Бу ҳам экономикамиз тарихида биринчи бор рўй бермоқда.

Бу ҳақда гапираётганимнинг боиси нима? Ишларимизни бежаб кўрсатиш, уларни мақташ учун бу ҳақида гапирмаётганимни тушунгандирсизлар. Шу залда ўтирганларни ҳам, съездимиз ишини диққат билан кузатиб бораётган миллионмиллион кишиларни ҳам назарда тутганда, бундай қилиш жиддийлик бўлмаган бўлур эди.

Рўй бераётган жараёнларни чуқур таҳлил этиш, оғриқли нуқталарни, вужудга келган ижобий тенденциялар ва жараёнлар йўлида пайдо бўлган ўзига хос кескинлик тугунларини аниқлаш учун шундай қилиш зарур.

Хўш, гап нимада ўзи, ҳатто қилинган ижобий ишларни ҳам ҳозирча ҳис этмаётганлигимизнинг сабаби нима? Аввало шуки, мамлакатнинг молиявий системаси жуда издан чиққан, истеъмол бозоридаги тартиб бузилган. Турли молларнинг етишмаслиги, баъзи товарлар хусусидаги саросималик одамларни ҳақли равишда жуда норози қилмоқда, жамиятда социал кескинликни келтириб чиқармоқда.

Бунинг сабаблари ҳар хил. Ўтмишнинг оғир мероси ҳам, жаҳон бозорида ёқилғи ва хом ашё нархи пасайиб кетганлиги билан, Чернобиль фожиаси билан, табиий офатлар билан боғлиқ бўлган катта-катта йўқотишлар ҳам шу сабаблар жумласига киради. Бироқ экономикадаги вазият кўп жиҳатдан қайта қуриш йилларининг ўзидаги ўз ҳаракатларимиз билан, баъзан эса ҳаракатсизлигимиз билан боғланганлиги ҳам тўғри.

Гапни давлат ҳамон кўрпага қараб оёқ узатмаётганлигидан бошлаш ўринлидир. Бу беш йилликда бюджет ҳаражатлари миллий даромадга нисбатан тезроқ кўпайиб бормоқда. Бюджетнинг камомади ошиб бораётганининг сабаби ҳам мана шу. Иқтисодий жиҳатдан бунга мутлақо йўл қўйиб бўлмайди ва буни хўжалик сиёсатидаги янглишиш деб баҳолашдан бошқа илож йўқ. Бундай аҳвол учун биринчи галда СССР Молия министрлиги ва унинг аппарати жавобгардир.

Капитал қурилишда чала ишлар ҳажми, XXVII съезд қарорларида кўзда тутилганидек, қисқариши бир ёқда турсин, балки, аксинча, анча миқдорда, яни 30 миллиард сўмлик ҳажмда ошди. СССР Госплани ҳам, Госстройи ҳам идоралар ва маҳаллий органларнинг қистовига бардош беролмадилар, ҳукумат эса лозим даражада талабчанлик қилмади.

Иқтисодий ислоҳотнинг меҳнат пировард натижаларини меҳнатга ҳақ тўлаш фонди билан мувофиқлаштириш ва боғлаш механизмини вужудга келтириш каби туб масаласи ҳал этилмади, бундай қилмай туриб, иқтисодий соҳада илгари силжиб бўлмайди. Иш ҳақи харажатлари меҳнат унумдорлигига нисбатан анча тезроқ кўпайиб бораётган вазият вужудга келмоқда.

Биз ҳаммамиз одамларнинг яхши иш ҳақи олишлари, уларнинг иш ҳақлари муттасил кўпайиб бориши тарафдоримиз. Аммо бу нарса улар меҳнатининг амалдаги пировард натижалари билан монанд бўлиши керак. Акс ҳолда пул — кўп, мол—оз бўлади. Вазият ҳақиқатан ҳам мураккаб. Умуман, ўртоқлар, бу муаммони ҳал этадиган хўжалик механизмини ишлаб чиқиш билан ҳеч кечиктирмай шуғулланиш керак. Дастлабки қадамлар қўйилди, илк таклифлар берилди. Мен бу муаммонинг шу ерда, съездда билимдонлик билан чуқур муҳокама қилинишидан умидворман.

Хўжасизликдан, меҳнат интизомининг пастлигидан ҳали ҳам кўп зарар кўрилаётганини кўрсатиб ўтмасам, вужудга келган вазиятнинг сабабларини тўла таҳлил қилмаган бўлур эдим. Буларнинг ҳаммаси ҳам янги механизмни ўзлаштиришга алоқадор, албатта. Аммо бу иш ҳам турлича рўй бермоқда: баъзилар хўжалик ҳисоби муносабатлари билан чинакамига шуғуллана бошладилар, бу иш ҳозирнинг ўзидаёқ яхши натижалар бермоқда. Баъзилар эса ҳали ҳам эскичасига яшамоқдалар ва ҳали ҳам бир жойда депсиниб турибдилар. Шу ўринда барча поғоналардаги кадрларнинг масъулияти, уларнинг билимдонлиги, замон талабларига монандлиги масаласи кўндаланг бўлади.

Ҳамма камчиликларимиз, нуқсонларимиз ва кулфатларимиз ҳозирги куннинг асосий муаммоси — бозорнинг мувозанати бузилганлигига бориб тақалмоқда. Бу ҳолат эса экономикада, социал соҳада бошланган ҳозирча оз бўлса ҳам ижобий силжишларни йўққа чиқармоқда. Бу масала сиёсий тус олди.

Бозордаги салбий ҳолатлар кучайиб боришини дарҳол тўхтатиш ва аввало ундаги аҳволни нормаллаштириш — бугунги кундаги энг зарур вазифадир.

Пул даромадларига нисбатан товар фондлари илдамроқ кўпайишини таъминлаш учун **товарлар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишни тез кўпайтириш** — бу соҳадаги бош масаладир.

Тўғри, бошқача нуқтан назар ҳам бор. Бу муаммони бозор экономикаси механизмларини тўла жалб этиш орқали ҳал қилиш керак; бозор ҳаммасини ҳал қилиб берсин, деб ҳисобламоқдалар. Биз бу ёндашувга қўшилмаймиз, бундай қилиш бутун социал вазиятни дарҳол портлатиб юборган, мамлакатдаги ҳамма жараёнларни издан чиқарган бўлур эди.

Бу йил товарлар ишлаб чиқаришни 37,5 миллиард сўмликдан зиёд миқдорда кўпайтириш вазифаси қўйилган. Келгуси йилдаёқ вазиятни анча яхшилаш учун олимлар ва мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, товарлар ишлаб чиқаришни яна 55—60 миллиард сўмгача кўпайтириш керак бўлади.

Шунга мувофиқ равишда тармоқларда ва республикаларда катта иш бошлаб юборилди. Марказ ҳам, жойлар ҳам, меҳнат коллективлари ҳам жуда катта, ҳатто фавқулодда куч-ғайрат сарфлашлари лозим бўлади. Бироқ бу муаммо устидаги иш бизда реал имкониятлар борлигини кўрсатиб турибди. Енгил саноат ва озиқ-овқат саноатининг, қишлоқ хўжалигининггина эмас, экономиканинг барча тармоқларини, шу жумладан оғир саноат ва мудофаа корхоналарининг ҳам имкониятларидан фойдаланиш керак. Хуллас, ҳозир аҳолига керакли бўлган халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришга мослаштирилиши мумкин бўлган жамики ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш лозим.

Ҳамма имкониятларни ишга солиш, бозорни товарлар билан мўл-кўл таъминлаш хусусида жойлардан кўп таклиф киритилмоқда. Ҳукуматнинг янги состави республикаларнинг иштироки билан бу ишни ниҳоясига етказиши, конкрет ҳаракат планини ишлаб чиқиши ва уни Олий Советга тақдим этиши керак. Оддий молларнинг етишмаслигига келганда, чамаси, биз съездда ҳукуматимиздан бу хусусда аниқ жавоб эшитишимиз керак.

Молиявий аҳволни соғломлаштириш ва мамлакатнинг пул оборотини тартибга солиш учун жуда кескин чора-тадбирлар кўрилиши керак, албатта. Бу ўринда

(Давоми 2-бетда).

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фармони ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИНИ ЧАҚИРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми **қарор қилади:**

Ўн биринчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўн биринчи сессияси 1989 йил 30 июнь куни Тошкент шаҳрида чақирилсин.

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Раиси

М. ИБРОҲИМОВ.

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Секретари

Л. БЕККУЛБЕКОВА.

Тошкент шаҳри,
1989 йил 29 май.

* * *

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг хабар қилишича, ўн биринчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўн биринчи сессияси муҳокамасига қуйидаги масалаларни киритиш назарда тутилади:

1. КПСС Марказий Комитети 1989 йил март Пленумининг қарорлари асосида қишлоқни социал ривожлантириш соҳасида Ўзбекистон ССР совет ва хўжалик органларининг вазифалари тўғрисида.

2. Гражданларнинг жамоат бирлашмалари тўғрисида Ўзбекистон ССР Қонунининг лойиҳаси ҳақида.

3. Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фармонларини тасдиқлаш тўғрисида.

СССР ва АҚШдаги биродарлашган шаҳарларнинг Тошкентдаги учрашуви

ТОШКЕНТ'89

Репортаж

Қўлни қўлга бериб

Маълумки, ўтган йили шаҳримизда дўстлик тимсоли «Тинчлик боғи» бунёд этилганди. Унинг қурилишини шаҳримиздаги «Гордорстройремонт» трести ҳамда Американинг Сиэтл шаҳри бунёдкорлари амалга оширишди. Эндиликда ҳамшаҳарларимизнинг хушманзара оромгоҳларига айланган бу боғ шаҳримиз меҳмонларининг ҳам севимли дам олиш маскани ҳисобланади. Шу боис шаҳримизда биродарлашган шаҳарлар биринчи учрашувига ташриф буюрган сиэтлликлар ўз ҳамкасб қурувчиларининг меҳмони бўлишди.

Сўлим боғ қўйнига қўйилган карнайлардан шўх қўшиқ янграйди. Доира оҳангларига қўшилиб кетган меҳмонларнинг шодон кулгилари ён-атрофга дўстлик сарчашмаларини ёяётгандек туюлади. Сиэтллик бунёдкорлар аввалига ўзаро танишиш учун «Гордорстройремонт» трестининг концерт залига йиғилишди. Танишув чоғида трест бошқарувчиси Н. И. Зисман боғ қурилишида фаоллик кўрсатганлиги учун Сиэтл мэри Чарльз Ройер номига ёзилган ёрлиқни унинг рафиқаси Розанна Ройерга топширди. Яна бир ёрлиқ Тошкент—Сиэтл дўстлиги комитети раисининг муовини Вержина Вестбергга ҳам тақдим этилди. Залга йиғилганлар қурилиш вақтида суратга олинган тарихий видеоплёнкани қизиқиш ва ҳаяжон ила қарши олишди. Экранда ўзларини таниган қардошлар эса севинчдан қарсак чалиб юборишар, қисқа муддат — уч ой давомида қурилган боғ сабаб дўстлашган ҳамкасбларини қучишарди. Қисқа танишувдан сўнг трест боғида дўстлик кечаси бошланди.

— Аввало, — деди сўзга чиқиб Розанна Ройер, — кеч бўлмасдан қарзимиздан қутилишни лозим топдик. Мана бу иккита паднисларга Тошкент ҳамда Сиэтл шаҳарларининг харитаси туширилган. Мен бу паднисларни рамзий маънода дўстларимизга топшираман. Яна бир совғамиз ундан ҳам ғаройиб. Ўтган йили ҳаммамизга маълум Авлиё Елена тоғида вулқон бўлганди. Мутахассисларимиз ана шу вулқон қолдиқларидан ушбу сувенирни тайёрлаб, сиз азиз дўстларимизга топширишни мендан илтимос қилишганди. Шуни ҳам айтиш керакки, тошкентлик дўстларимизнинг меҳмондўстлиги, меҳр-оқибати бўлмаганда бизда ҳам машҳур «Тинчлик боғи»ни бунчалик тез муддатда қуриб битказмаган бўлардик.

Куй-қўшиқ авжига чиқди. Трест бадиий ҳаваскорлик коллективининг чиқишларини мезбон ва меҳмонлар илиқ кутиб олишди, қизчаларнинг тожикча қўшиққа нафис рақсга тушиши меҳмонларни ҳам жойида ўтиришга қўймади. «Москва тонгларни», «Катюша» қўшиқларини ҳамма биргаликда куйлай бошлашди. Бу орада ошпазлар тайёрлаган палов сузилди.

— Ўтган сафарги ташрифда дўстларимизга Витя исмли болакайнинг қўшиқ айтиши манзур бўлганди, — деди трест бошқарувчиси Н. И. Зисман. — Бу галги учрашувимизда ҳам Витя ўзи севган қўшиқни ижро этиб бермоқчи.

Даврага Витянинг онаси ва Розанна Ройерни ҳам таклиф этишди. Уларга Америкадан келтирилган рамзий паднисларга ўзбек паловини сузиб, тортиқ қилинди.

Ўйин-кулги, шодликда ўтган дўстлик учрашувида «Жюниор кадилак» рок-нролл группасининг хонандаси Лилли Вайлд ҳам йиғилганларга истеъдодини намойиш этди. Сиэтл шаҳри газетаси муҳаррири, бизнесмен Виржил Фессио дўстлари номидан сўзга чиқиб, куррадаги барча халқнинг тинчлиги учун астойдил курашаётган Михаил Сергеевич Горбачевга ўз миннатдорчилигини билдирди.

Шўх кулгу, куй-қўшиққа уланди. Бу учрашув йиғилганларда катта таассурот қолдирди.

Д. ЖАЛОЛОВ,
«Тошкент оқшоми» мухбири.

◉ СССР билан АҚШ биродарлашган шаҳарлари Тошкент учрашуви қатнашчиларининг дил сўзларини газетанинг 4-саҳифасида ўқийсиз.

◉ СУРАТЛАРДА: дўстлик учрашувидан лавҳалар.

Р. Шарипов суратлари.

СССР ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИНИНГ СЪЕЗДИ

СССР ИЧКИ ВА ТАШҚИ СИЁСАТИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ТЎҒРИСИДА

(Давоми. Боши 1-бетда).

мамлакатнинг бутун хўжалик фаолиятига зарур тузатишлар киритмасдан, фавқулодда тежамкорлик бюджетини ишлаб чиқмасдан бошқа илож йўқ. Бу масала юзасидан ҳам съезд ҳукуматга махсус топшириқ бериши кераклиги равшан.

Ниҳоят, биз неча марталаб айтган шартларни писанда қилиб, енгил саноат билан озиқ-овқат саноатини ривожлантириш учун ҳам, бозорни истеъмол моллари билан таъминлаш учун ҳам импортнинг имкониятларини эътибордан четда қолдирмаслик лозим.

Марказий Комитет март Пленумининг **аграр сиёсат ва озиқ-овқат муаммоси масалаларига** оид қарорларининг бажарилишини энг муҳим аҳамиятга молик вазифа тарзида таъкидлаб ўтмоқ керак. Бу — умумхалқ кучғайратларини талаб қиладиган ва ҳеч кечиктириб бўлмайдиган иш бўлганлиги учун ҳам, қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни қайта қуриш, хўжалик юритишнинг янги шароитларига ўтиш зўр қийинчилик билан бораётганлиги, тушунмасликка, кўпинча эса тўғридан-тўғри қаршиликка дуч келаётганлиги учун ҳам шуни таъкидлаш зарур.

Келинглар, давлат аҳамиятига эга бўлган бу масалани март Пленумининг сиёсий йўл-йўриқларини, турмуш эҳтиёжларини эътиборга олиб, яна бир бор муҳокама қилайлик. Биз ҳаммамиз қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни тубдан қайта қурмай туриб, ишни олға силжитиб бўлмайди, озиқ-овқат муаммосини ҳал этиб бўлмайди, деган хулосага келдик. Мана шу туб масала ҳал қилинмас экан, биз бу ишга қанча маблағ сарфламайлик, кўнгилдагидек нафи бермайди.

Хўш, модомики, биз шу фикрга қўшилар эканмиз, иш нимага боғлиқ бўлиб қолган ўзи? Пленум арафасида ҳам, Пленумнинг ўзида ҳам шу фикрга келинган ва бу нарса Пленум қарорларида ўз ифодасини топган эди-ку, ахир. Шу кунларда мен аграр секторда ишлаб турган депутатлар билан бир неча бор суҳбатлашдим. Жуда ғалати ва зиддиятли манзара вужудга келмоқда.

Колхоз ва совхозларнинг раҳбарлари, мутахассислари билан суҳбатлашганингда, аввало яна техника, капитал маблағ бериш, қишлоқни социал жиҳатдан ободонлаштиришни жадаллаштириш керак, деган гапни эшитасан. Бу — тўғри, март Пленумида ҳам биз шу ҳақда гапирдик. Аввало қишлоқни социал жиҳатдан ривожлантириш, қишлоқ меҳнаткаши учун нормал турмуш шароитларини яратиб бериш борасида ҳамма ишни қилиш керак. Бу ишни зудлик билан қилиш лозим.

Бироқ ўртоқларнинг баъзилари хўжалик юритишнинг янги усулларига — «кооперативларнинг кооперативларини» тузишга, ижарани, деҳқончилик хўжаликларини жорий этишга ҳаммасини қилиб бўлмайдиган ишлар бўлганлиги учун ҳам, қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни қайта қуриш, хўжалик юритишнинг янги шароитларига ўтиш зўр қийинчилик билан бораётганлиги, тушунмасликка, кўпинча эса тўғридан-тўғри қаршиликка дуч келаётганлиги учун ҳам шуни таъкидлаш зарур.

Аграр сектордан вакил бўлиб келган СССР халқ депутатлари қишлоқ учун техника ва ўғитлар ишлаб чиқараётган министрликлар ва идоралар ўз ишларини ниҳоятда сусткашлик билан қайта қуришаётганини айтмоқдалар. Биз бу масалани ўрганиб чиқишимиз керак. Бир жиҳатдан мамлакатда техника кўп ишлаб чиқарилмоқда, иккинчи жиҳатдан эса, техника етишмаяпти, деб айюханнос солишмоқда. Демак, зарур техника чиқарилмаётган эканда. Келинглар ниҳоят, шу яқин йиллардаёқ барча регионлардаги колхозлар ва совхозларга, ижарачиларга, шахсий ёрдамчи хўжаликларга зарур бўлган машиналар системасини ишлаб чиқаришни ташкил этиб, программаларимизга зарур тузатишлар киритайлик. Яна шуниси ҳам муҳимки — арзонроқ машиналар ишлаб чиқаришни кўзда тутайлик. Аграр сектор вакиллари техника сифат жиҳатидан, унумдорлик жиҳатидан унча ўзгармаган бўлса ҳам, машинасозлар унинг нархини ҳаддан ташқари ошириб юборганликларини айтмоқдалар.

Бўлажак даврда социал сиёсатнинг бошқа нуфузлари хусусида ҳам маслаҳатлашиб олишимиз зарур. Ўртоқлар, Аҳолининг **даромади кам бўлган қисми** — пенсионерлар, кўп болали оилалар, етимлар ва инвалидлар **турмуш даражасининг оширилиши** тўғрисидаги масалани олдинги ўринлардан бирига қўйишимиз керак.

Мазкур муаммо ҳозирги шароитда жуда катта социал-сиёсий аҳамиятга молликдир. Бу ўринда гап 40 миллиондан кўпроқ кам даромадли кишилар ҳақида бормоқда. Молиявий аҳвол мушкул бўлиб турган ҳозирги вақтда уни ҳал этиш нечоғлик қийин бўлмасин, ижозе борича тезроқ бу масалани ҳал этиш керак. Шу йўналишдаги энг муҳим тадбирлар орасида пенсиялар тўғрисидаги янги қонунни жорий этиш тадбири ҳам бор, бу қонун лойиҳасини ҳукумат тайёрламоқда. Лойиҳа СССР Олий Советига тақдим этилади ва умумхалқ муҳокамасига қўйилади. Шу қадар муҳим қонун кейинчалик съездда қабул қилиниши лозим, деб ўйлайман.

Медицина хизмати сифати ҳар бир кишининг манфаатига дахлдор. Миллатнинг сиҳат-саломатлиги — барча ишларда муваффақиятга эришувнинг энг муҳим шартидир. Бутун мамлакатда замонавий ускуналар билан жиҳозланган шифохоналар ва поликлиникалар тармоғини бунёд этиш, аҳолини дори-дармонлар билан таъминлаш муаммосини узил-кесил ҳал этиш учун куч-ғайратимизни аямай сарфлайлик, ўртоқлар.

Қанчалик оғир бўлмасин, бу мақсадлар учун маблағ топиб келдик ва бундан буён ҳам топамиз. Аммо, ана шу маблағларни ўзлаштириш иши ҳозирча ниҳоятда қониқарсиздир. Биз мамлакатда замонавий соғлиқни сақлаш базасини яратиш ишини эндигина чинакамига авж олдирямиз. Бу ишда қурувчиларнинг, менимча, маҳаллий ҳокимият органларининг ҳам айби бор. Яна бир масалани ҳам тилга олмоқчиман. Туб иқтисодий ислоҳот муносабати билан корхоналар ва бошқарувнинг маҳаллий органларида молиявий ва моддий ресурслар тўпланиб қолмоқда. Назаримда, аҳолига медицина хизмати кўрсатиш базасини кенгайтириш учун меҳнат коллективлари ўз куч-ғайратларини бирлаштиришлари мумкин бўлур эди.

Ана шу масалаларнинг ҳаммаси депутатларнинг қатъий назорати остига олиниши лозим.

Соғлом турмуш тарзини қарор топтириш **табиий муҳитни муҳофаза этишга** ёки бошқача айтганимизда, экологик хавфсизликка **алоҳида эътибор** беришни талаб этади. Бу соҳадаги аҳвол, юмшоқроқ қилиб айтганимизда, таҳликали бўлиб турибди. Мамлакатдаги юздан ортиқ шаҳарда ҳаводаги заҳарли чиқиндилар миқдори йўл қўйиш мумкин бўлган нормалардан юқоридир. Сув ресурсларини, дарёлар, ўрмонларни муҳофаза қилиш, табиий қазилмалардан фойдаланиш соҳасида оғир вазият вужудга келди, ерларни, ҳатто суғориладиган ерларни сақлаш муаммоси ҳамма жойда ўткир бўлиб турибди. Зудлик билан ҳаракат қилиш керак.

Биз бу ўринда икки йўлдан боришимиз керак. Биринчидан, ҳозиргача тўпланиб қолган муаммоларни ҳал этиш юзасидан аниқ-равшан программага эга бўлишимиз керак. Бу саноат, қишлоқ хўжалиги, сув ресурслари, ўрмонлар, хуллас, одам яшайдиган барча муҳитга тааллуқлидир. Менимча, бу хусусда миллий программани ишлаб чиқиш чўзилиб кетмоқда: Биз съездда бу ишни жадаллаштириш лозим бўлган кишиларга ниҳоятда аниқ талабларни айтишимиз керак.

Яна шуни ҳам таъкидлаш зарурки, бу ишга ажратилаётган маблағлар тўла ўзлаштирилиши муҳимдир. Мана биз жуда кўп муаммолар тўпланиб қолди, бу муаммоларни ҳам уй-жой, озиқ-овқат, товарлар масалалари каби сира кечиктирмай ҳал қилиш лозим, демоқдамиз. Бу тўғри гап. Агар биз ўзимиз яшайдиган муҳит билан ҳозирдан шуғулланмасак, бошимизга кулфат орттиришимиз мумкин. Бундай кулфат остонага келиб қолди, айтиш мумкинки, биз у билан тўқнашиб қолдик. Бу аҳволга бир қаранг: табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига ҳозирча кам ресурслар ажратилмоқда, бундай ресурслар йил сайин кўпайтирилаётган бўлса ҳам кам ажратилмоқда, бунинг устига уларнинг ярмидан камроғидан фойдаланилмоқда. Шундай қилиб, ўртоқлар бу масалаларни фақат танқид нуқтаи назаридан ўртага қўймай, конкрет ишлар билан ҳам шуғулланайлик, уларни амалда ҳал қилайлик. Ишчанлик ва талабчанлик кўпроқ бўлсин.

Иккинчи муҳим йўналиш тўғрисида. Ишни ҳар қандай лойиҳа ва илмий-техникавий ечим экологик хавфсизликни таъминлайдиган қилиб йўлга қўйиш лозим. Бунинг учун уларнинг экологик жиҳатдан софлиги қаттиқ текширишдан ўтказилиши керак. Биз эса қурилишни арзонлаштириш учун экология хавфсизлиги жиҳатидан яроқсиз лойиҳаларни ўтказишга уринмоқдамиз. Мен Комсомольск-Амурдан сайланган депутатлардан бири билан суҳбатлашдим, бир вақтлар ўша ерда бўлган эдим. У ерда меҳнаткашлар бу ўлкага мебелни марказдан олиб келишга тўғри келмоқда, деб шикоят қилишди. Ўша вақтдаги министр ўртоқ Белоусов шу ерда 20 миллион сўмлик мебель ишлаб чиқариш имконияти бор деган эди. Бу яхши иш. Бу ишга киришиб, чет элдан ускуналар сотиб олишди, аммо ускуналарнинг экология билан боғлиқ қисмини олишмади. Бундай тежамкорлик кимга керак? Ҳозироқ бу хусусда Комсомольск-Амурда митинглар бўлмоқда. Умуман, такрор айтаманки, барча лойиҳаларнинг экологик жиҳатдан софлиги қаттиқ текширишдан ўтиши керак.

Сизларга маълумки, сайловолди кампанияси чоғида бир қанча каналлар, атом станциялари, химия корхоналари қурилиши масалалари экология хавфсизлиги нуқтаи назаридан ўткир муҳокама қилинди. Ҳозир ҳам съезд Президиумига ана шундай хатлар тушмоқда. Чамаси СССР Олий Совети, унинг тегишли комиссиялари бу масалаларни дарҳол пухта кўриб чиқиш ва ҳал қилишга киришишлари лозим. Бунда экология талаблари ҳам, экономикамизни янада ривожлантириш манфаатлари ҳам эътиборга олиниши керак, бусиз халқнинг энг зарур эҳтиёжларини қондириб бўлмайди.

Социал масалаларнинг кўриб чиқилиши муносабати билан съезд партия XXVII съездининг **уй-жой муаммосини ҳал қилишга** — 2000 йилга қадар ҳар бир оилани алоҳида квартира ёки уй билан таъминлаш тўғрисидаги сиёсий кўрсатмасини тасдиқлайди, деб ишонч билдирмоқчиман. Бу жуда мураккаб вазифа, аммо, ўртоқлар, уни ҳал қилиш лозим. Мен мамлакатнинг барча регионларида меҳнаткашлар билан учрашиб, масаланинг шу тарзда қўйилиши асосли эканлигига янада кўпроқ ишонч ҳосил қилдим. Очиғини айтаман, биринчи бўлиб суҳбатларда озиқ-овқат тўғрисида эмас, товарлар ҳақида эмас, балки уй-жой ҳақида саволлар берилади. Биз бу муаммо шаҳар ва қишлоқлардаги миллионлаб одамлар учун жуда ўткир эканлигини ҳисобга олиб, белгиланган планларни қайта кўриб чиқишимизга ва уй-жой қурилиши кўламларини кенгайтириш учун янги имкониятларни қидириб топишимизга тўғри келадиганга ўхшайди.

Ҳамонки, халқ кўз ўнгида зиммамизга шундай масъулият олган эканмиз, субутсиз бўлиб қолмаслик мақсадида биз муаммонинг албатта ҳал этилишига эришиш учун вазиятни ўрганиб чиқиш ва қандай юмушларни адо этиш ҳақида тоширик бердик. Ўн биринчи беш йилликда 550 миллион квадрат метр уй-жой қурилганини эслатиб ўтмоқчиман. Ўн иккинчи беш йилликда уй-жой қурилишини 650 миллион квадрат метрга етказиш вазифаси қўйилади. Биз бу вазифани бажарамиз, бу кўриниб турибди. Ўн учинчи беш йиллик режаларида уй-жой қурилиши ҳажмини 820 миллион квадрат метрга етказиш вазифаси қўйилган эди, эндиликда, 900 миллион квадрат метрлик маррага ва ўн тўртинчи беш йилликда 1 миллиард квадрат метрлик маррага чиқиш лозим бўлади, чоғи, ана ўшанда қўйилган вазифани бажариш реал, деб ишонч билан айтиш мумкин бўлади.

Бунинг учун барча резервларни, корхоналар, якка тартибда ва кооператив усулда уй-жой қурувчиларнинг барча имкониятларини ишга солиш лозим бўлади, албатта. Ташаббуслар етарли, одамлар уй-жой қуришни истаяптилар. Аммо ҳозир қурилиш материаллари, сантехника, шинам уй-жой қуриш учун зарур бўладиган бошқа нарсалар етишмай турганлиги бунга халақит бермоқда. Шу хусусда жойлардан шикоятлар келиб турибди. Бу ўринда гап фақат марказда қабул қилиниши лозим бўлган тадбирлар ҳақидагина бораётгани йўқ. Бу тадбирлар планларимизда, албатта, акс этиши керак. Уй-жой қурилиши вазифаларини ҳал этиш учун эл-юрт баб-баравараг кўтарилиши, барча маҳаллий резервлардан фойдаланиш лозим. Мен, бу — ҳокимиятнинг республика органлари ва маҳаллий органларининг, улар хўжалик ташкилотларининг энг муҳим вазифаларидан биридир, деган бўлур эдим.

Мунозаралар чоғида биз бу мавзу муҳокамасини чуқурлаштирамиз ва съезд Олий Совет ва янги ҳукуматга махсус топшириқ беради, деб умид қиламан.

Ўртоқлар! Башарти социал сиёсат жамиятдаги турли табақаларнинг манфаатларига мувофиқ бўлмаса, бундай сиёсат самарали бўла олмайди, жамиятимиз эндигина турмушга мустақил қадам қўйиб келаётган **янги авлодлар учун яхши дастлабки шарт-шароитлар яратилишидан**, бу авлодлар ўзларининг ижодий қобилиятларини рўёбга чиқаришлари, йигит-қизлар ўз куч-ғайратларини намойиш этишлари, уларнинг давлат ишларида фаол қатнашишлари учун барча нарсалар муҳайё қилинишидан астойдил манфаатдордир. Бу соҳада бир талай муаммолар тўпланиб қолган.

Сизларга маълумки, ВЛКСМ Марказий Комитети ёшлар тўғрисидаги қонун лойиҳасини тайёрлади ва қонун лойиҳасини таклиф этиш ташаббуси тартибида уни СССР Олий Совети муҳокамасига тақдим этди. Аммо иш, гарчи жуда яхши бўлса ҳам, битта қонуннинг қабул қилинишидангина иборат эмас, албатта. Ёш авлодни тайёрлаш, унинг катта ҳаётга нормал қўшилиши учун зарур социал ва бошқа шарт-шароитларни вужудга келтириш масалаларига ҳамма жойда зўр эътибор берилиши керак. Бу соҳада катта доимий иш қилиниши талаб этилади. Биз мамлакат ёшларига нисбатан социал сиёсат масалаларини муҳокама қилишга ёш депутатлар ва албатта, барча халқ депутатлари ҳам амалий ҳисса қўшишларидан умидвормиз.

Биз **хотин-қизлар дуч** келаётган кўпдан-кўп **ўткир муаммоларни** ҳал этишга дарҳол киришмоғимиз керак. Бу ўринда оналик тўғрисида ғамхўрлик, аёллар меҳнати ва соғлигини муҳофаза қилиш, рўзғор ва турмуш ташвишларини енгиллаштириш сингари ишларни қамраб оладиган тадбирларнинг яхлит системаси ҳам зарур. Бу хусусда сайловчилар сайлов кампанияси давомида жуда кўп гапиришди, бу масалалар барча халқ депутатларининг программасига кенг миқёсда киритилди. Улар жуда синчиклаб ва батафсил кўриб чиқилиши, бунда албатта, имкониятларимиз эътиборга олиниши лозим. Буларнинг ҳаммаси — катта масалалар. Биз жузъий масалаларни ҳал этиш билан чекланмай, комплекс ёндашув асосида мазкур муаммоларни кўриб чиқишимиз лозим бўлади.

Олий Советда ана шу масалаларнинг ҳаммасини пухта ишлаб чиқиш билан шуғулланадиган доимий комиссиялар бўлиши лозим, чоғи. Эҳтимол, комитет керакдир, маслаҳатлашиб кўриш керак. Умуман Олий Совета ва съездга жиддий таклифлар тайёрлайдиган структуралар барпо этилиши лозим.

Уруш ва меҳнат ветеранлари тўғрисида, Ватан урушида Ватанимизнинг мустақиллигини ҳимоя қилган, оғир йилларда мамлакат экономикасини тиклаган, унинг саноат қудратини мустаҳкамлаган кишилар тўғрисида, ҳозир нимагаки эга бўлсак, шуларни муҳайё этган кишилар тўғрисида **доимо ғамхўрлик қилиш** — бизнинг маънавий бурчимиз ва мажбуриятимиздир.

Халқ депутатлари орасида бизнинг кекса ўртоқларимиз бор. Улар ветеранларнинг орзу-умидлари ва эҳтиёжларини ҳаммадан кўра яхшироқ биладилар. Биз уларнинг сўзларига қулоқ солишимиз, ҳозир қаёт ўртага қўяётган масалаларни адолатли ҳал этишимиз керак.

Мен бу ўринда бир масала хусусида гапирмоқчи эдим, ўртоқлар. Тирикчиликка оид жуда кўп оддий масалалар борки, булар сира хархашасиз ва юқоридан кўрсатмалар кутиб ўтирмай, маҳаллий органлар, нари борса республика органлари томонидан ҳал этилиши керак. Бу хусусда халқ депутатлари съездининг кўрсатмаларини кутиб ўтирмай масалани ҳал қилиш керак.

Афғон урушининг инвалидларига, шу урушнинг барча қатнашчиларига жуда сезгирлик билан муносабатда бўлиш лозимлигини алоҳида таъкидлашим керак.

Мамлакатнинг социал-иқтисодий тараққиёти муаммоларини ҳал этар эканмиз, биз **социал адолат принципини изчиллик билан амалга оширишга** суянишимиз керак. Шундай принципни эълон қилишнинг ўзи кифоя эмас — тараққиётимиз йўлидаги асосий тўсиқ бўлган текисчиликни, жуда чўқур илдиз отган тайёрга айёрлик психологиясини бартараф этишга имкон берадиган социал ва иқтисодий механизмларни ҳам ҳаракатга келтиришимиз керак.

Мен илгарироқ съездда **социал имтиёзлар ва енгилликлар** муаммосини тилга олган эдим. Айтилганларга қўйидагиларни қўшимча қилмоқчиман. Пенсиялар ёки отпускалар, соғлиқни сақлаш ёки ўй-жойни табақалаштириш бўлмасин, аҳолининг турли социал группалари, ёш ва профессионал группаларининг ва территорияларнинг, шунингдек турли идораларнинг моддий ва маънавий неъматлар билан таъминланиши бўлмасин — мана шу соҳаларнинг ҳаммасида имтиёзлар системаси неча ўн йиллар мобайнида таркиб топган эди. Энди бу масалаларга, бир томондан истеъдод ва юксак унумли меҳнатни рағбатлантириб, иккинчи томондан эса имтиёз ва енгилликларга муҳтож бўлган аҳоли группаларига ёрдам беришни назарда тутиб ёндашиш лозим бўлади, чамаси. Бу соҳада қонун-қоидаларнинг ҳар қандай бузилиши, айниқса суиистеъмол қилишлар қатъий истисно этилиши керак, албатта.

Шу муносабат билан таклиф айтмоқчиман — СССР Олий Советининг махсус комиссиясига ана шу мезонлар асосида барча имтиёзлар ва енгилликларнинг ўзига хос «тафтиш»ини ўтказиш ҳамда тегишли таклифларни тақдим этиш топширилиши керак. **(Қарсаклар).** Менинг бу имтиёзлар қандай вужудга келгани ва улар қандайлигини тушунишга биринчи уринишим бу муаммони асосли равишда кўриб чиқиш заруратига дуч келди.

Биз, депутат ўртоқлар, социал соҳада кўп муаммолар тўпланиб қолганлигини кўриб турибмиз. Шу боисдан ҳам у ёки бу эҳтиёжларни қондириш тўғрисида турли жойлардан илтимос ва истаклар тушиб турибди. Аммо, равшанки, буларнинг ҳаммасини реал имкониятларимиз билан чамалаб кўриш керак.

Қандай масалалар хусусида ўйлаб кўриш лозим? Аввало — **жуда ҳаётий муаммоларни ҳал этиш манфаатларини кўзлаб, мавжуд ресурсларни** қайта тақсимлаш тўғрисида ўйлашимиз лозим.

Мамлакатнинг инвестиция комплексидаги ишлари аҳволини яхшилаш, **ишлаб чиқариш қурилишига сарфланадиган капитал маблағлар ҳажмларини кескин қисқартириш** эвазига анчагина ресурсларни бўшатиб олиш мумкин. Шу қисқартириш хусусида жуда оз миқдордан тортиб неча ўнлаб процентгача, яъни турли рақамларни тилга олмоқдалар. Айтмоқчи, бу соҳада дастлабки ишлар қилинди. Янгидан тузилган ҳукумат ана шу масала хусусида СССР Олий Советига ўз таклифларини тақдим этиши мақсадга мувофиқдир.

Бу таклифлар мутахассислар, ишлаб чиқариш ходимлари, олимларни жалб этиб, комиссияларда синчиклаб ўрганиб чиқилиши ва шу асосда капитал қурилиш программасига тегишли тузатишлар киритилиши мумкин бўлур эди. Бизнинг қийин, лекин зарур қарорлар қабул қилишимизга, нималарнидир тўхтатиб қўйишимизга, нималардандир воз кечишимизга тўғри келмоқда.

Аммо ҳозирнинг ўзидаёқ мен қуйидаги мулоҳазани айтмоқчиман. Капитал қурилиш ҳажмлари мавжуд қувватлар, моддий ва меҳнат ресурсларига мос бўлиши тўғрисидаги қоидага биз қатъий амал қилишимиз керак. Шундай қилсаккина, биз қурилиш васвасасига барҳам беришимиз, қурилиш идоралари ва ташкилотларининг ҳукм ўтказиши ва масъулиятсизлигига барҳам беришимиз мумкин.

Ҳарбий харажатларни камайтириш, мудофаа тармоқларининг қудратли потенциалидан халқ хўжалиги мақсадларида фойдаланишга алоқадор бўлган конверсияни таъминлаш социал программаларни амалга оширишдаги ресурс манбаларидан яна биридир.

Жуда оғир урушни бошидан кечирган халқимиз учун ишончли мудофаа қаётий аҳамиятга молик вазифа эди ва шундай вазифа бўлиб қолмоқда, шунингдек Совет Армиясига тўғрисида алоҳида ғамхўрлик қилиб келдик, бундан буён ҳам ана шундай ғамхўрлик қилаверамиз. Лекин, ҳозирги дунёда хавфсизликни сиёсий ва дипломатик воситалар билан таъминлаш имкониятлари кўпаймоқда. Бу мамлакат мудофаа қобилиятига путур етказмай, СССР Қуролли Кучларига янги сифат бахш этиш асосида ҳарбий харажатларни қисқартириш имконини беради.

1987—88 йилларда ҳарбий харажатлар кўпайтирилмади. Бу эса бюджетда беш йилликда кўзда тутилганига нисбатан 10 миллиард сўмни тежашга имкон берди. 1989 йилда ҳарбий харажатлар 77,3 миллиард сўмни ташкил этади, мен съездга реал рақамларни айтяпман. 1990—91 йилларда ҳарбий харажатларни яна 10 миллиард сўм яъни 14 процент камайтириш таклиф қилинмоқда. Олий Советда ички эҳтиёжларни ва мамлакатнинг ишончли мудофаа этилишини таъминлаш вазифаларини ҳисобга олиб, ана шу мураккаб масалалар комплексини янада пухта ишлаб чиқиш билан шуғулланиш лозим. **(Қарсаклар).**

Космик программалар харажатлари ҳозироқ қисман камайтирилди. Бу харажатлар унча кўп эмас. Кейин конкрет ишлаб чиқиш чоғида бу харажатлар билан таниша оласиз. Шу йўналишда бундан буёнги имкониятларни ҳам қидириб топиш керак. Аммо бунда энг янги космик ечимлар туфайли биз ноёб технологияларга эга бўлаётганимизни ҳисобга олиш лозим. «Бўрон» лойиҳасига тааллуқли энг янги ечимлар халқ хўжалигига татбиқ этиладиган бўлса ва экспортда фойдаланилса, анча самара бериши мумкинлигини айтиш кифоя. Гап миллион сўмлаб самара олиш тўғрисида бормоқда. Мудофаа кенгашида шу хусусда икки илҳдан иборат таклифлар бор, бу таклифлар халқ хўжалигидаги ўнлаб корхоналарга, ташкилотларга юборилди. Ана шундай қилганимиздагина космосни ўзлаштириш билан боғлиқ харажатларимиз ўзини оқлай олади. Мудофаа саноати корхоналарида ишлаб чиқилган ноёб технологиялардан халқ хўжалигида фойдаланиш жуда катта имкониятлар беради. Ҳозир «ножўя сир» деб аталган сир тутишларга барҳам бериш учун барча шароитлар яратилган.

Бошқарув харажатларини камайтириш замирида социал соҳа манфаатларини кўзлаб ресурсларни қайта тақсимлаш учун жуда катта имкониятлар бор. Хўжалик юритишнинг янги шарт-шароитлари бошқарув системасини тубдан қайта қуриш йўлидан боришга имкон беради.

Бу масала ҳам Олий Советда синчковлик билан ўрганилиши керак ва бунинг боиси қуйидагилардан иборат: сўнгги йилларда бошқарувнинг юқори бўғинида катта ўзгаришлар бўлди ва янги ўзгаришлар кўзда тутилмоқда. Ҳукумат бу ҳақда ҳисобот беради. Жойлардаги, айниқса бирлашмалар ва корхоналардаги бошқарув структуралари ҳақида гапирадиган бўлсак, бу жойларда бошқарув ходимлари сони ҳозирча камайиш у ёқда турсин, ҳатто кўпайиб кетди. Яъни хўжалик жиҳатдан мустақиллик берилиши билан бир вақтда ходимларнинг сони ҳам кўпайиб бормоқда. У ерда ишлаётган ҳар олти кишига бир раҳбар, мутахассис тўғри келади. Демак, ходимлар сонининг кўпайтирилиши кимгадир фойдали эканда.

Биз мамлакатда бошқарув аппаратини сақлаб туриш учун йилига салкам 40 миллиард сўм сарфлаяпмиз. Шундан давлат бошқаруви органларини сақлаб туришга 2,5 миллиард сўм, қолгани эса бирлашмалар ва корхоналар бошқарув аппаратларини сақлаб туришга сарфланмоқда. Бу масалага аниқлик киритиш керак.

Халқ хўжалиги ресурсларини социал муаммоларни ҳал қилиш манфаатларини кўзлаб қайта тақсим қилишнинг бошқа имкониятлари ҳам бор. Докладдаги бошқа мулоҳазалар каби унинг ушбу қисмини ҳам халқ депутатлари музокара чоғида тўлдирсалар керак. Ресурсларнинг ҳаммаси ишга солиниши керак. Аммо энг муҳими — халқ хўжалигини тубдан реконструкциялаш негизида ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва маҳсулот сифатини, барча ишлаб чиқариш омилларидан фойдаланишни яхшилашдан иборат, албатта.

Шуни аниқ тасаввур этиш лозимки, биз фан-техника тараққиётини жадаллаштириш йўли билангина долзарб муаммоларни ҳал қила оламиз ва келажак учун замин яратамиз, фундаментал фанларни илдам ривожлантиришни, илғор технологияларни ишлаб чиқиш ва жорий этишни таъминлай оламиз.

Яна шу ҳам равшан бўлиши керакки, туб иқтисодий ислоҳотсиз, барча хўжалик бўғинларини тўла хўжалик ҳисоби ва ўзини ўзи пул билан таъминлашга ўтказмай туриб, ижара ва кооперацияни кенг ривожлантирмай туриб, экономикани ботқоқдан чиқазиб бўлмайди. Биз ислоҳот орқали экономиканинг янги моделига ўтишимиз лозим.

Ҳозир жамиятимизда иқтисодий ислоҳот тўғрисида, ислоҳот нималар бергани ҳамда уни амалга ошириш чоғида қандай муаммолар вужудга келгани ҳақида, очиғини айтганда, ўткир муноза кетмоқда. Шуни ҳисобга олиб, биз Марказий Комитетда иқтисодий ислоҳотнинг қандай амалга оширилаётганлигини жуда асосли равишда таҳлил қилиб чиқдик. Шу масалалар юзасидан иқтисодчи олимлар, раҳбарлар ва мутахассислар, ишлаб чиқариш коллективларининг вакиллари билан кўп учрашув бўлиб ўтди. Умумий хулоса қуйидагича: ислоҳотнинг стратегик режаси, унинг асосий йўналишлари тўғри белгиланган.

Ислоҳотни амалда рўёбга чиқаришда барча даражаларда кўпгина ноизчилликка, сусткашликка, чала-ярим иш қилишга, бурилишларга ва ҳатто чекинишларга йўл қўйилмоқда. Энг асосий камчилик шундаки, биз иқтисодий механизмларни ишлаб чиқиш ва уларни ҳаракатга келтириш масалаларини роят секинлик билан, жуда кечикиб ҳал қилмоқдамиз. Бошқача қилиб айтганда, айни ислоҳот авж оладиган, ривожланиб, кутилган натижани берадиган шароит, иқтисодий муҳитни яратишда кеч қолмоқдамиз. Аслини олганда, ҳозир ислоҳотнинг бундан буён олға силжиши ҳудди ана шунга, иқтисодий механизмларнинг йўқлигига тақалиб қолмоқда.

Айни шундай вазиятда ислоҳотнинг бундан буёнги тақдири хусусида турли фикрлар пайдо бўлди. Экономикадаги кўпгина иллатларимиз хўжалик юритишнинг янги усуллари туфайли вужудга келди, ислоҳотда шошилмаслик керак, деган фикрларни эшитиш мумкин.

Бундай фикрларга қўшилиш мумкин эмас. Марказий Комитет ва ҳукумат халқ хўжалигини ривожлантиришнинг бош йўли — иқтисодий ислоҳотни изчиллик билан авж олдиришдан иборат, деб ҳисобламоқдалар. Ана шу йўналишда биз ўз иқтисодий сиёсатимизга ва амалий фаолиятимизга тузатиш киритишимиз зарур, деб ҳисоблаймиз.

Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, ислоҳотни бир вақтда бажариладиган тадбир сифатида амалга ошириб бўлмайди. Экономикани фолиятнинг бир режимидан иккинчи режимига ўтказиш — мураккаб иш. Бу ишни муваффақиятли уддалаш учун планлаштириш методларини, молиявий воситаларни, нарх-наво, солиқлар, меҳнатга ҳақ тўлаш шартлари ва хўжалик механизмининг қолган барча бўғинларини изчиллик билан ўзгартиришга қаратилган бир қанча ўзаро боғлиқ тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни жадаллаштириш зарур. Бунинг устига ана шу тадбирларнинг кўпи ўн учинчи беш йиллик плани кучга кирмай туриб амалга оширилиши лозим.

Яна бир масала тўғрисида, ўртоқлар. Социалистик мулк муносабатларини тубдан ўзгартирмай, унинг турли формаларини ривожлантирмай ва бир-бирига боғлаб олиб бормай туриб иқтисодий ислоҳотни амалга ошириш мутлақо мумкин эмаслигини ҳаётнинг ўзи ишончли тарзда кўрсатиб берди. Биз — мулкнинг ҳар бир формаси ўзининг ҳаётий кучини ва яшаш ҳуқуқини жонли мусобақада, адолатли беллашувда исботлаб бериши учун иқтисоий бойликдан фойдаланиш юзасидан пухта системалар ва самарали муносабатларни барпо этиш тарафдоримиз. Бунда фақат бир нарсани — эксплуатацияга йўл қўймасликни, ходимни ишлаб чиқариш воситасидан бегоналаштиришга йўл қўймасликни шарт қилиб қўйиш лозим.

Иқтисодий ислоҳотнинг яна бир ҳал қилувчи йўналиши — тўла маънодаги социалистик бозорнинг вужудга келиши мулкка ана шундай ёндашув билан узвий боғлиқдир. Равшанки, бозор ҳамма нарсани ҳал қилмайди. Лекин инсоният хўжалик юритишнинг бошқа, тағин ҳам самаралироқ ва демократик механизмини ишлаб чиққан эмас. Социалистик бозорсиз социалистик планли экономика ўз вазифаларини уддалай олмайди, ўртоқлар. Буни тан олиш керак.

Биз ислоҳот чуқурлашган сари хўжаликда муносабатларнинг ҳуқуқий экономика деб айтиш мумкин бўлган системаси шакллана боради, деб ҳисоблаймиз. Ҳуқуқий экономика маъмурий фармойишларга, буйруқларга асосланмайди. Балки қонун тартибга солиб турадиган муносабатларга асосланади. Экономикага давлат раҳбарлиги билан хўжалик бошқаруви бир-биридан аниқ-равшан ажралади.

Корхоналар, концернлар, акционерлик жамиятлари, кооперативлар экономикада асосий ҳаракатга келтирувчи куч бўлиб қолиши лозим. Умумий вазифаларни ҳал қилиш ва куч-ғайратларни мувофиқлаштириб бориш учун чамаси улар ихтиёрийлик асосида бирлашмалар, иттифоқлар ва уюшмалар тузиш йўлидан борадилар, ҳозир министрликлар бажараётган хўжаликни бошқариш вазифалари ана шу бирлашмалар, иттифоқлар ва уюшмалар зиммасига ўтади. Бундай ёндашувнинг адолатли эканлигига тажрибамиз ҳам, экономика тараққиётидаги умумжаҳон тенденциялари ҳам ишонтирмоқда.

Агар буни биз министрликлар билан хўжалик бошқарувини — давлат раҳбарлиги билан чалқаштирмасак, бундай ёндашув давлат ролининг пасайишини билдирмайди. Давлат раҳбарлиги хўжалик бўлинмаларини оператив бошқариш ишига бевосита аралашиш вазифасидан халос бўлади ва бутун эътиборни уларнинг фаолияти учун умумий норматив доиралар ва шароит яратишга қаратади. Фан-техника тараққиётининг асосий йўналишлари, инфраструктура, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, одамларнинг социал жиҳатдан ҳимоя қилинишини таъминлаш устидан назорат қилиб бориш, молиявий система, жумладан унинг солиқ воситалари, хўжаликка оид қонунлар, шу жумладан хўжаликнинг монополияга айланишига ҳамда унинг жамият учун салбий оқибатларига қарши қаратилган қонунлар давлат раҳбарлигининг табиий фаолият соҳаси бўлиб қолаверади.

Давлат корхонаси (бирлашмаси) тўғрисидаги ва кооперация ҳақидаги қонунларни қабул қилиб, биз ана шундай экономика сари муҳим, дастлабки қадамни қўйдик. Аммо бу қонунларнинг ўзи ҳам такомиллаштиришга муҳтож. Бу хусусда жамиятда катта баҳс бормоқда. Экономиканинг турли секторларига тааллуқли бўлган корхоналар тенгсиз шароитда ишлаётганлиги ҳақида жуда кўп танқидий мулоҳазалар айтилмоқда. Шу муносабат билан олимлар, хўжалик ходимлари, меҳнаткашларнинг кенг табақалари

(Давоми 3-бетда).

СССР ИЧКИ ВА ТАШҚИ СИЁСАТИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ТЎҒРИСИДА

(Давоми. Боши 1- ва 2- бетларда).

корхоналар фаолиятининг ягона иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш тўғрисидаги масалани тобора қатъий қилиб қўймоқдалар. Менинг депутатлар билан суҳбатларимда шу фикр таъкидланди. Менинг назаримда, бу масала жуда катта аҳамиятга эга ва съезд бунга катта эътибор берса арзийди.

Кўриб турибсизки, ўртоқлар, ислоҳотни янада ривожлантириш ва чуқурлаштириш муаммолари бизнинг бундан буёнги фаолиятимизда ҳал қилувчи ўрин тутади. Чамаси, Олий Советда ҳам тегишли структура ва механизмларни кўриб чиқиш лозим.

Ҳукуматда ҳам ислоҳот юзасидан СССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосарларидан бирининг бошчилигида махсус мувофиқлаштирувчи орган тузиш учун жиддий асослар бор.

II.

Депутат ўртоқлар! Мамлакатда **давлат ва жамоат турмушини демократиялаш** кенг авж олдирилганлиги қайта қуришнинг энг катта ғалабасидир, деб тўла асос билан қайд эта оламиз — бундай фикр шу ерда ҳам айтилди. СССР халқ депутатларига бўлиб ўтган сайлов, съездимизнинг иши, съезд ўтаётган муҳит — бунинг яққол далилидир.

Аввалбошданоқ биз масалани шу тарзда қўйдик: агар мазмунан революцион бу жараёнларга аввалбошданоқ жамиятнинг барча қатламлари, бутун халқ жалб этилмаса, жамият турмушини тубдан янгилашнинг ҳар қандай режалари барбод бўлишга маҳкумдир. Марказий Комитетнинг 1985 йил апрель Пленумидан бошлаб, бизнинг барча қарорларимизга ана шу асос қилиб олинди ва бу XIX партия конференцияси қарорларида кенг асослаб берилди, конференция туб иқтисодий ислоҳотни ўтказиш ва социалистик ҳуқуқий давлатни барпо этишни қайта қуришнинг стратегик йўналишларидан бири, деб ҳисоблади.

Эндиликда биз ислоҳотнинг дастлабки босқичи вазифаларини амалга ошириш вужудга келтирган жуда катта имкониятлардан фойдаланиб, олға бораверишимиз мумкин. Мен ушбу съезднинг чақирилишини ва ҳокимиятнинг янги олий органлари тузилишини кўзда тутяпман.

Фаолиятнинг аниқ-равшан программаси ана шу масалаларнинг ҳаммаси шу ерда, съездда, Олий Советнинг, унинг палаталарининг мажлисларида, янгидан тузилган комитетлар ва комиссияларнинг мажлисларида муҳокама қилингандан кейин аниқлаб олинади. Шу сабабли менимча жамиятимизни янада демократиялаш учун принципиал аҳамиятга эга бўлган баъзи масалаларга тўхталиб ўтишга рухсат бersангиз.

Аввало бу — **биз янгидан ўртага ташлаган «Ҳокимият Советларга!»** тарихий шиорини амалга оширишдир. Ваколатли органларни қайтадан тузиш, уларнинг ҳуқуқлари ва ваколатларини Конституцияга мувофиқ ҳар томонлама кенгайтириш, аппаратни уларга ҳеч сўзсиз бўйсундириш — амалий ҳокимият ва бошқарув дастакларини Советларга қайтариб беришнинг биринчи шартидир. Бу ерда кўп кишилар шу фикрни айтишди, биз съездимизнинг якунловчи ҳужжатларида шуни қайд этишимиз керак.

Партия ва давлат органларининг вазифаларини аниқ белгилаб қўйиш — мана шу шартларнинг яна биттасидир. Партия ташкилотлари совет органларининг вазифаси билан шуғулланадиган, аслида хўжаликни, қолаверса турмушнинг бошқа ҳамма соҳаларини бевосита бошқариш вазифаларини бажарадиган тартибни партия қатъиян қоралади. Партия комитетлари ўзларига хос бўлмаган вазифаларни зиммаларига олиб, жамият тараққиёти қандай қоваётганлигини танқидий баҳолаш ва унинг авангард кучи ролини бажариш қобилиятидан маҳрум бўлиб қолдилар.

Коммунистик партия қайта қуришнинг ташаббускори ва асосий ҳаракатлантирувчи кучи бўлиб майдонга чиқар экан, ҳозир мана шу революцион жараённинг, уни ҳам консерватив, ҳам ўта сўл унсурлар тажовузларидан ҳимоя қилишнинг кафили бўлиб турибди. Айни Коммунистик партия бирлаштирувчи кўч ролини бажаришга қодирдир, шундай бўлмаса социализмни янгилаш ишини муваффақиятли равишда ниҳоясига етказиб бўлмайди. **(Қарсаклар).**

Чуқур демократик асосларга таянган қайта қуриш партиянинг ролини, унинг давлат билан, жамоат ташкилотлари билан ўзаро алоқаларини ўзгартиради. Асосий социал группаларнинг, аҳоли табақаларининг, бутун халқнинг манфаатларини ифодалаш ва уйғунлаштириш, жамият сиёсий системасининг барча бўғинлари фаолиятини жипслаштиришни таъминлаш — ҳозир партия учун энг муҳим вазифадир.

Партия барча жамоат ташкилотлари ва ҳаракатларига мулоқот ва ҳамкорликни таклиф этади, уларни қайта қуриш ва жамиятни янгилаш йўлида биргаликда ҳаракат қилишга 'даъват этади.

Республикалар, ўлкалар ва областларда, шаҳарлар ва районларда ҳокимият ва бошқарув органларининг янги структураларини тузиш — иқтисодий ислоҳот иккинчи босқичининг бош масаласидир. Бу эса энг аввало бўлиб ўтган сайлов кампанияси якунлари ва сабоқларини ҳисобга олиб, сайлов системасига зарур ўзгартишлар киритишни талаб қилади. Бу ишга дарҳол киришиш керак, чунки бу ерда сўзга чиққан халқ депутатларининг ҳаммаси бу ишларни дарҳол бошлаб юборишни ёқлаганликларини тушунаман.

Натижада биз ўтган сайловнинг демократик характерини таъминлаган барча яхши жиҳатларни ўз ичига олган ва албатта, аниқланган камчиликларни бартараф этган сайлов қонунига эга бўлишимиз лозим.

Яна бир муҳим масала. Янги ваколатли органлар фақат тўла маънода юридик ваколатгагина эмас, ҳокимиятнинг реал воситаларига ҳам эга бўлиши лозим. Бунинг учун эса Олий Совет дарҳол республика хўжалик ҳисоби ва ўзини ўзи пул билан таъминлаш тўғрисидаги, ўзини ўзи бошқариш ва маҳаллий хўжалик ҳақидаги қонунларни тайёрлашга киришмоғи керак. Чамаси комиссиялар ва палаталарнинг ишини ана шу муҳим ҳужжатлар халқ депутатларининг иккинчи съездида муҳокама этиш ва қабул қилиш учун тайёр бўладиган тарзда ташкил этиш лозим бўлади.

Гап федератив давлат структурасига, маҳаллий Советларнинг ҳуқуқлари ва имкониятларига, бутун сиёсий системамизда ўзини ўзи бошқариш асосларини кенгайтиришга тааллуқли принципиал масалалар тўғрисида бормоқда. Бу қонунлар ишлаб чиқилмаса ва қабул этилмаса, «Бутун ҳокимият — Советларга!» шиори ҳавои бир нарса бўлиб қолади, шунчаки шиор, даъват бўлиб қоларади. **(Қарсаклар).**

Чамаси, халқ депутатлари шу съезднинг ўзида ҳам бу хусусда ўз фикрларини айтишлари мумкин. Бу эса ҳужжатлар устида бундан кейин қилинадиган ишларга қимматли ҳисса бўлиб қўшилади.

Республика Советлари ва маҳаллий Советларга сайлов ўтказиш муддатлари тўғрисидаги масалани ҳам ана шундай ёндашувдан келиб чиқиб ҳал қилмоқ керак. Эсингизда бўлса керак, бундай сайловларни шу йил кузда ўтказмоқчи бўлган эдик. Ҳар ҳолда XIX партия конференциясида бўлажак сиёсий ислоҳот масалаларини муҳокама қилаётганимизда ана шундай фикрга асосланган эдик.

Бироқ биз ҳамма нарсани чамалай олмадик, ҳамма нарсани олдиндан кўра билмадик, назаримда. Сиёсий ислоҳотнинг реал жараёнлари шундай хулосага олиб келмоқдаки, сайлов ўтказиш учун барча ҳуқуқий шарт-шароитларни яратиш, сайловга пухта тайёргарлик кўриш тағин ҳам кўпроқ ишларни амалга оширишни талаб қилади. Бу ишларни ҳозирнинг ўзидаёқ бошлаш керак. Бироқ чамаси, республика ва маҳаллий Советларга тааллуқли қонунларни фақат кузда иккинчи съездда қабул қила оламиз.

Шуни айтишим керакки, партия ва совет органларидан сайловни Конституцияда кўзда тутилган муддатларда, яъни келгуси йил баҳорида, ҳозир ишлаб турган Советларнинг ваколати тугаётган пайтда ўтказиш ҳақида таклифлар тушмоқда.

Сиёсий ислоҳотнинг биринчи босқичи каби навбатдаги босқичларда қилинадиган ишларнинг ҳаммаси **социалистик ҳуқуқий давлатни барпо этиш** йўлидан ҳаракат қилишни билдиради. Аммо бундай давлатни барпо этиш билан боғлиқ вазифалар шу билан тугамаслиги равшан. Бу анчагина миқёсли вазифа бўлиб, жамият турмушини демократик йўл билан тартибга солишнинг кенг доирасини ўз ичига олади.

Бу ўринда шахснинг ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилиниши, гражданлар барча ҳуқуқлардан фойдалана олишлари учун ва табиийки, давлат олдидаги ўз бурчларини бажаришлари учун ҳамма шарт-шароитларни таъминлаш биринчи ўринга чиқади.

Ҳуқуқий давлатни барпо этиш йўлидаги барча ҳаракатларимиз, уларнинг самарадорлиги асосий мезон — улар совет кишисига нималар бериши билан ўлчаниши керак.

Маълумки, сайлов давомида сайловчилар гражданларнинг қадр-қиммати, уларнинг ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя этилиши тўғрисидаги масалани ўткир қилиб қўйдилар. Кўп жиҳатдан бу — давлат манфаатларини одамлар манфаатларидан устун қўйишга асосланган ўтмишдаги сиёсий практиканинг оқибатидир. Кўпинча бошбошдоқлик, гражданларнинг конституцион ҳуқуқларини бузиш, уларга бюрократик муносабатда бўлиш фактлари давлат манфаатлари тўғрисида жон куйдириш билан оқлаб келинди.

Биз бундай ёндашувни умумдемократик ва социалистик қадриятлар ҳамда идеалларга зид ёндашув, деб қатъий рад этамиз. **(Қарсаклар).** Умумий фаровонлик бирорта одамга нисбатан ҳам йўл қўйилган адолатсизлик негизига қурилмаслиги керак **(Қарсаклар).** Ҳар бир граждан ўз хатти-ҳаракатлари учун жамият олдида жавобгардир, аммо жамият, давлат ҳам унинг қонуний ҳуқуқларига риоя этилиши, шахснинг ва мулкнинг дахлсизлиги учун граждан олдида жавобгардир.

Буларнинг ҳаммаси умумий принциплардир, ўртоқлар. Бу принциплар чинакамига ҳаракатга келиши, ижтимоий практикамизга кириб келиши учун қонунларнинг бутун бир туркумини қабул қилишга тўғри келади. Бундай қонунларнинг бир қисми ҳозирдаёқ ишлаб чиқилмоқда ва яқин келажакда Олий Совет комиссияларининг муҳокамасига киритилиши мумкин. Бўлар — виждон эркинлиги, матбуот, жамоат ташкилотлари, ёшлар тўғрисидаги ва бошқа бир қанча қонунларнинг лойиҳаларидир. Биз жиноят қонунини ҳам, граждан қонунини ҳам, меҳнат қонунини ҳам, оилавий қонунни ҳам даврга, янги тасаввурлар ва вазифаларга мослаштиришимиз даркор.

Инсон ҳуқуқи масалаларига доир қонунларимизни янгилаш зарурати яна шундан келиб чиқадики, Совет Иттифоқи Вена битимларига қўшилди, бинобарин бизда амал қилаётган ҳуқуқий нормалар халқаро пактларга мувофиқ бўлиши лозим.

Хуллас, ижтимоий турмушнинг барча жиҳатларини мустаҳкам ҳуқуқий базага кўчириш учун Олий Совет, сўнгра эса съезд ҳам зўр бериб ишлашига тўғри келади. Тўғри ҳисобланганми, йўқми — билмайману, кеча бу ерда биз 50 та қонунни ишлаб чиқишимиз лозимлигини айтдик. Бу фақат шахснинг аҳволига, гражданлик муносабатларига тааллуқли бўлиб қолмай, ҳокимият ва бошқарув органлари, экономика, ижтимоий тартиб ва бошқалар фаолиятига ҳам тааллуқлидир.

Ўртоқлар, қонунларнинг умумхалқ муҳокамаси (бундай муҳокама ҳозир бизда одат тусига кириб қолди) билан бир вақтда бу қонунларнинг энг муҳимларини референдумларга тақдим этиш тўғрисидаги масалани қўяётган депутатларнинг фикрига ижобий муносабатимни айтиб ўтмоқчиман. **(Қарсаклар).**

Суд-ҳуқуқий ислоҳот — социалистик ҳуқуқий давлатни барпо этиш йўлидаги жуда муҳим босқичдир. Ўзларингизга маълум, ўтган кузда Конституцияга қўшимчалар киритиш чоғида халқ судларининг халқ депутатлари юқори Советлари томонидан сайланиши тўғрисидаги қоида унга киритилган эди. Суд мустақиллигининг бу муҳим шартини очигини айтганда бутун халқ талаб қилган эди.

Аммо ана шу йўналишда ҳали кўпгина муҳим муаммоларни ҳал қилиш, биринчи навбатда судловни амалга оширадиган кадрлар савиясини юксалтириш, қатъий қонунчиликни таъминлаш, жамоат тартибини қўриқлашда қатъий туриш муаммоларини ҳал этиш лозим бўлади. Мамлакатда юридик таълимни кенгайтиришнинг кенг программасини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, суд-тергов органларининг моддий базаси тўғрисида, ана шу соҳа ходимларининг моддий аҳволи тўғрисида ғамхўрлик қилиш керак. Суд ислоҳоти муносабати билан ҳозир ўртага қўйилаётган кўпгина масалаларнинг мақбул ечими топилиши лозим. Бундай масалалар съездимиз мажлисида ҳам тилга олиб ўтилди. Мен маслаҳатчилар иштирокида суд мажлиси ўтказишни жорий этиш, тергов тартиби ва уни назорат қилиш имкониятлари ва бошқа масалаларни кўзда тутяпман. Буларнинг ҳаммасини муҳокама қилиш керак. **(Қарсаклар).**

Суд ислоҳотига доир жуда катта иш шунчаки ўзи эмас, балки мамлакатда ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш манфаатлари йўлида зарурдир. Жиноятлар сони, шу жумладан порага сотилиш, мафия, таъмагирлик, порахўрлик каби хавфли жиноятлар сони кўпайганлиги муносабати билан бу вазифа ғоят долзарб вазифа бўлиб қолди. Одамларнинг нормал ҳаёт, меҳнат ва дам олиш шароитларига путур етказувчи безориликка қарши кураш ҳам долзарб муаммодир.

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларини мустаҳкамлаш, уларни қўллаб-қувватлаш билан бир вақтда бу органлардан жиноятчиликни тугатиш юзасидан самарали чоралар кўришни талаб қилишимиз лозим десам, депутатлар фикримга қўшиладилар, деб ўйлайман.

Давлат, жамоат ташкилотлари, ҳар бир коллектив ва ҳар бир граждан — ҳамма ўз ҳуқуқлари ва бурчларини аниқ-пухта амалга оширганлари тақдирдагина демократия амал қила олади. Буни исботлашга ҳожат йўқ.

Ҳозир одамларимизни тобора кўпроқ ташвишга солаётган масала тўғрисида гапирмай ўтолмайман. Мен айрим шахслар ва гуруҳлар оммавий тартибсизликларни ташкил этиш, зўравонлик воқеаларини келтириб чиқариш йўли билан ўзларининг шахсий ёки группа мақсадларига эришишга уринаётганликларини кўзда тутмоқдаман. Ҳуқуқий давлатда бундай воқеаларга тоқат қилиб бўлмайди. **(Қарсаклар).** Қонуний мақсадларга қонуний воситалар билан эришиш мумкин ва лозим, ғайриқонуний мақсадларга эса чек қўйилиши керак. Агар биз демократияни, ошкоралиқни ҳимоя қила олмасак, бу мамлакат ва халқ тақдирида ғоят фожиали тусда акс этиши мумкин.

Хуллас, барча ғайриҳуқуқий ҳаракатларга фақат ақлидрок далилларинигина эмас, виждон даъватини, жамоатчилик фикрининигина эмас (булар биринчи ўринда туриши керак албатта), шу билан бирга ҳуқуқнинг кучини ҳам қарама-қарши қўйиш лозим. Фақат шундай йўл билангина демократик жамият яшайди ва ривожлана олади. **(Давомли қарсаклар).**

Бизнинг съездимиз жамиятда жиддий ташвишланиш ортиб бораётган масалани ҳам эътиборсиз қолдира олмайди. Мен интизом ва тартибнинг ҳозирги аҳволини кўзда тутяпман. Очиғини айтадиган бўлсак, интизом ва тартибнинг ҳозирги аҳволи бизни қониқтирмайди. Уни ўзгартириб, қатъий яхшилаш талаб қилинади. Интизомнинг бўшлиги, хизмат бурчлари ёмон бажарилаётганлиги оқибатида ҳам иқтисодий, ҳам маънавий жиҳатдан биз кўп нарса йўқотмоқдамиз. Биринчи навбатда меҳнат соҳасида кўп нарса йўқотмоқдамиз.

Бу эса бутун жамиятимизга салбий таъсир қилмоқда; масъулиятсизлик ва тартибсизлик одамларнинг кундалик турмушини пароканда қилади, бу турмушга кераксиз асабийликни олиб киради. Содда қилиб айтганда, одамларнинг жаҳлини чиқаради. Уларда норозилик туғдиради. Бунинг устига нима учундир интизом тўғрисидаги масалани қўйишни, тартибни талаб қилишни ўзларига эр кўрмайдиган бўлиб қолишди. Баъзи бировлар унчалик ботинмайгина интизом ва тартибни талаб қилишга уринсалар, бундай уринишларни гўё демократияни бузиш, буйруқбозлик системасини, одамлардаги қулларга хос психологияни қайта тиклашга интилиш, деб баҳоламоқдалар.

Баъзи бировларнинг интизом тўғрисидаги гаплари — эски вақтларни қўмсашдан бошқа нарса эмас, албатта. Бундай ҳоллар бўлса керак, ўртоқлар. Нима ҳам дейиш мумкин: интизом тўғрисида гапиради-ю, қаттиққўл одам тўғрисида ўйлайди, тартибга қайтишни эса ҳеч нарсани ўйламай ишингни қил, деб тушунади. Шундай ҳоллар ҳам бўлса керак.

Лекин, ўртоқлар, бугун энг муҳими — бошқа нарса. Интизомнинг бўшлиги нималарга олиб боришини биз ўз тажрибамизда сезиб турибмиз, шу боисдан съездда қатъий позицияда туришимиз керак: интизом бўлмаса, тартиб бўлмаса қайта қуриш иши юришмайди. **(Қарсаклар).**

Демократиялаш одамларнинг социал активлигини кучайтириш негизида интизомни мустаҳкамлашга муҳтождир. Биз ҳар қандай бебошликка топширилган иш учун юксак масъулиятни қарама-қарши қўйишимиз лозим. Интизом ва тартибни талаб қилиб, қатъийроқ гапиришдан уялмаслик керак.

III.

Ўртоқлар! Съезд ишининг дастлабки кунлариёқ **миллий масаланинг** ўткирлигини, миллатлараро муносабатларнинг мураккаблигини яна кўрсатди. Дарҳақиқат, кўп миллатлилик — давлатимиз билан жамиятимизнинг ноёб хусусиятидир. Бир томондан бу унинг кучқувват манбаи, иккинчи томондан эса миллий сиёсатда бироз бўлсада хатоларга йўл қўйилган тақдирда бу хусусият давлатни заифлаштириш, жамиятда олдиндан айтиб бўлмайдиган оғир оқибатларга олиб келадиган бекарорликнинг сабаби ҳам бўлиб қолиши мумкин.

Давр Владимир Ильич Ленин ишлаб чиққан миллий сиёсатнинг тўғрилигини яққол кўрсатди. Бу сиёсат бизнинг барча халқларимизга келтирган натижалар бебаҳодир. Мамлакатимизда яшовчи барча миллатларни миллий зулм ва тенгсизликдан ҳалос этиш, уларнинг экономикасини юксалтириш ва маданиятини ривожлантириш борасида ғоят катта ишлар амалга оширилди. Бизнинг тажрибамизга бутун дунё қизиқиб қаради, буни эса асло унутмаслик керак.

Аммо 30-йилларда ленинча миллий сиёсат жуда кўпол равишда бузилди. Амалда халқлар буни ҳис этди. Миллий муносабатларнинг кўп қиррали характерини соддагина тушуниш, қўшилиб кетиш тенденцияларини рағбатлантириш, миллий ривожланишнинг ўзига хос хусусиятларини инкор қилиш, бутун-бутун миллатларни сиёсий жиҳатдан айблаш ҳамда шундан келиб чиққан ўзбошимчалик ва бедодлик, одамларнинг миллий ҳиссиётларини миллатчилик кўринишларига йўл қўйиб бўлмайдиган даражада ўхшатиш — мана шуларнинг ҳаммаси бизнинг ҳаётимизда бўлган эди. Бунда ҳеч нарсани қўшиб ҳам, олиб ташлаб ҳам бўлмайди, дейиш мумкин.

Бизга жуда мушкул мерос қолди. Бунда турғунлик даврларида миллий муносабатлардаги салбий жараёнлар эътиборсиз қолдирилди ёки юзага чиқишига йўл қўйилмади, бу эса ана шу жараёнларнинг яна ҳам кўпроқ кескинлашувига олиб борди. Улар эртами-кечми юқорига қалқиб чиқиши керак эди.

Демократиялаш ва ошкоралик бор ҳақиқатни кўриш ҳамда йўл қўйилган хатоларни тузата бошлаш, адолатсизликни бартараф этиш имконини берди. Бироқ шуни эътироф этиш керакки, биз қайта қуришнинг бошларида миллий сиёсатни янгилаш зарурлигига асло тўлатўкис баҳо берганимиз йўқ. Эҳтимол кечиктириб бўлмайдиган бир қанча масалаларни ҳал этишда сусткашликка ҳам йўл қўйилди. Холбуки, йиғилиб қолган иқтисодий ва социал муаммолардан табиий норозилик миллий манфаатларни камситиш, деб қабул қилина бошлади. Муайян унсурлар ана шу умумий қийинчиликлардан фойдаланиб, вазиятни яна ҳам кўпроқ чигаллаштиришга интилдилар. Бу эса бир қанча республикаларда тартибни бузишларга олиб келди, одамлар қурбон бўлган ҳаммага маълум фожиали оқибатларни келтириб чиқарди.

СССР халқ депутатлари съездининг шу минбарида туриб бегуноҳ кишилар ҳалок бўлганликлари муносабати билан бизнинг умумий қайғу-аламимизни изҳор этишга ижозат бергайсиз. Бу такрорланмаслиги керак.

Биз миллий муносабатларни батамом соғломлаштиришимиз, бу муносабатларни бизнинг ахлоқимиз ва идеологиямизга, социализмнинг инсонпарварлик принципларига зид бўлган ҳамма нарсадан халос этишимиз шартлиги равшан.

Биз миллий сиёсатни янгилаш тўғрисида гапирганимизда уни ҳозирги кун воқеликларига мувофиқ ҳолга келтириш зарурлигини назарда тутяпмиз. Барча республикаларнинг экономикаси, демографияси, социал ва миллий структураси ўзгарди. Миллий ўзликни англаш кучайди, маънавий турмушда янги эҳтиёжлар пайдо бўлди. Миллий муносабатларнинг кўпгина қирралари ҳозир янгича намоён бўлмоқда.

Айтиш мумкинки, ҳозир миллатлараро муносабатларга доир масалаларга оқилона ва адолатли ёндашишни, ҳар бир совет миллатининг манфаатларига ҳам, умумхалқ манфаатларига ҳам мос келадиган қарорлар ишлаб чиқилишини таъминлаши лозим бўлган сиёсий механизм яратилмоқда. Мен ҳозирдаёқ ушбу масалалар хусусида эълон қилинган қонунларнинг лойиҳаларини ҳам, Марказий Комитетнинг шуларга махсус бағишланадиган Пленумига катта тайёргарлик ишларини ҳам, энг муҳими эса Олий Совет, унинг комиссияларида бўлажак ишни назарда тутяпман. Мана шу иш доирасида миллий муаммолар комплекс равишда ва ҳар томонлама ҳал этилиши лозим.

Ленин миллатларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш принципини олға сурган эди, бу принцип Коммунистик партия миллий сиёсатининг асосий қисмларидан бири бўлиб келди ва шундай бўлиб қолмоқда. Совет Социалистик Республикалари Иттифоқини барпо этиш чоғида шу принцип социалистик давлатчиликка асос қилиб олинди.

Тарих далиллари ҳам, иқтисодий ҳисоб-китоблар ҳам, сиёсий онг ҳам соғлом фикр, халқлар тажрибаси ҳам барча совет миллатларини федератив иттифоқ давлати доирасида ривожлантиришнинг ҳаётий зарурлигидан далолат бермоқда. Қайта қуриш буни тасдиқловчи энг салмоқли далилдир. Қайта қуриш ўтмишда йўл қўйилган ҳар қандай хатолар ва бузилишларни тузатиш учун, миллатлараро муносабатларни чинакам уйғунлаштириш учун, ҳар бир киши қаерда туғилган, яшаётган ва меҳнат қилаётган бўлишидан қатъий назар миллий жиҳатдан ўзини нормал ҳис қилиши учун шароит яратмоқда.

Аммо ҳозир давлатнинг федератив тузилиш формаси миллатларнинг талаб-эҳтиёжи ва орзу-умидларини тўла-тўкис қондириши, ҳозирги замон реалликларига мос келиши учун уни амалий равишда сиёсий ва иқтисодий мазмун билан бойитиш керак.

Умуман, биз қайта қуриш миллий сиёсатининг энг муҳим жиҳатларини қуйидаги тарзда тасаввур этамиз.

Сиёсий соҳада — иттифоқдош ва автоном республикаларнинг, бошқа миллий тузилмаларнинг ҳуқуқларини анча кенгайтириш; бошқарувга доир тобора кўпроқ вазифаларни жойларга топшириш; республика органлари ҳамда маҳаллий органларнинг мустақиллиги ва масъулиятини кучайтириш. Федератив давлатда иттифоқнинг ҳуқуқ доирасига нималар кириши, нималар эса республика, автономиянинг суверен ҳуқуқи эканлиги аниқ белгилаб қўйилиши керак. Уларнинг ўзаро муносабатларида юзага келиши мумкин бўлган ихтилофларни ҳал этишнинг ҳуқуқий тартиб-қоидаларини ишлаб чиқиш зарур.

Иқтисодий соҳада республикаларнинг иқтисодий мустақиллиги билан уларнинг умумиттифоқ меҳнат тақсимотида фаол иштирокини узвий қўшиб олиб бориш асосида иттифоқ билан республикалар ўртасидаги муносабатларни уйғунлаштириш зарур. Мамлакат яхлит халқ хўжалик комплексини йўлга солишни шу нуқтаи назардан қайта қуриш, республикалар, регионлар, ўлкалар ҳамда областларни ўзини ўзи бошқариш ва ўзини ўзи пул билан таъминлашга ўтказишни совет экономикасини янгилашнинг умумий жараёнига узвий равишда қўйиш лозим бўлур эди.

Республика хўжалиги билан маҳаллий ўз ўзини бошқаришни ривожлантиришга янгича ёндашув ҳозирги ёндаги дунёда эскилик сарқити бўлиб қолган биқиқликка олиб келмай, балки ҳар бир республиканинг ва бутун мамлакатнинг манфаатларига мос бўлиб тушадиган кооперацияни чуқурлаштиришга кўмаклашиши принципиал жиҳатдан муҳимдир.

Демография ва экология соҳасидаги муаммолар иқтисодий муаммолар билан чамбарчас қўшилиб кетмоқда. Бунда ҳам умумиттифоқ манфаатларини республикалар ва регионларнинг манфаатлари билан моҳирона қўшиб олиб бориш керак.

Маънавий соҳада биз бугун социал ва тарихий қадрият, бутун иттифоқимизнинг ноёб мулки бўлмиш миллий маданиятларнинг ғоят хилма-хиллигини эътироф этишга асосланамиз. Биз уларнинг биронтасига ҳам етарли баҳо бермасликка ёки айниқса улардан маҳрум бўлишга ҳақкимиз йўқ, чунки уларнинг ҳар бири бетакрордир.

Биз — ҳар бир халқнинг, миллий тил ва маданиятнинг эркин, ҳар томонлама ривожланиши тарафдоримиз, барча миллатлар, элатлар, миллий группаларнинг тенг ҳуқуқли ва дўстона муносабатлари тарафдоримиз.

Халқ депутатлари съездига, СССР Олий Советига миллатлараро муносабатлар соҳасида кўпгина жуда мураккаб масалаларни ҳал этишига тўғри келади. Ана шу масалаларнинг чуқур ишлаб чиқилиши ленинча миллий сиёсатни кўп миллатли Совет давлатининг ҳозирги реалликларига татбиқан бойитишимизга, шу тариқа мамлакатни янада дадил ривожлантириш учун пухта сиёсий асос яратишимизга имкон беради, деб ишонч билдиришимга ижозат бергайсиз.

IV.

Ўртоқлар! Совет Иттифоқидаги қайта қуриш бизнинг бутун **халқаро фаолиятимизга** таъсир этмай қолмас эди, аммо у аввалги ташқи сиёсат сақланиб қолганида амалга оширилмас ҳам эди.

Ташқи сиёсий йўлнинг тубдан ўзгартирилиши янгича сиёсий фикрлаш билан боғлиқ бўлиб, у догматик тасаввурлардан ўз даври учунгина тўғри, аммо шу кунларимизнинг реалликларига мос келмай қолган хулосалардан халос бўла бориб ишлаб чиқилди.

Янгича фикрлаш — ҳамон ривожланиб ва чуқурлашиб бораётган жўшқин концепциядир. КПСС XXVII съездининг ядро қуроли ва қуролланиш пойраси инсониятнинг омон қолишига ўлим хавфини солаётганлиги, ҳозирги дунёнинг яхлитлиги ва бир-бирига боғлиқлиги, унинг зиддиятлари характери ва жаҳон тараққиётининг мазмуни ўзгарганлиги тўғрисида чиқарган хулосаси янгича сиёсий фикрлашнинг асосий илк нуқтаси бўлиб қолмоқда.

Умуминсоний манфаатлар ва қадриятлар устунлигини; ҳар қандай сиёсатнинг мажбурий мезони сифатида ҳамма томонидан қабул қилинган ахлоқ нормаларини; ҳар қандай давлатнинг ишларига аралашувни истисно этувчи социал-сиёсий йўлни танлаш эркинлигини; давлатлараро муносабатларни идеологиядан ҳоли қилиш зарурлигини эътироф этиш янгича фикрлашнинг асосини ташкил этади.

Социал системалардаги чуқур тафовутларга қарамай, уларнинг ҳар бирида инсоният тарихидаги принципиал жиҳатдан янги, тинч даврга ўтиш учун объектив имкониятлар пайдо бўлди.

Теварак атрофимиздаги воқеликда янгича фикрлаш доирасига мос келмайдигандек кўринадиган фактларни исталганча топиш мумкин. Ўтмиш кучлари ва ўтмишдан мерос қолган зиддиятлар бор. Шу боисдан биз армиядан воз кечиб, қуролни тарк эта олмаймиз. Ҳарбий иттифоқлар тўғрисида ҳам шундай дейиш мумкин, уларнинг сақланиб қолиши фақат бизгагина боғлиқ эмас.

Аммо эскича шакл ва воситалар ҳали қанчалик зарур бўлмасин, улар халқаро муносабатларни барпо этишга, янгича ёндашувларни тўсиб қўйишига йўл бериш мумкин эмас. Ҳар қандай катта сиёсатнинг донолиги мана шунда. Қайта қуриш даври ташқи сиёсатининг сифат жиҳатидан фарқ қилиши ҳам мана шундадир. Энди биз уни амалий натижаларга таяниб ҳимоя қила оламиз. Ҳозирдаёқ кўп нарса одатдагидек бўлиб қолди, нормал ҳолатга ўхшайди. Бироқ ҳамма нарса илгаригидек қолаверганида биз қаерда бўлардик?

Халқаро кескинлик васвасаси пасайди. Ядро урушининг бевосита хавфи йўқ. Турли мамлакатларнинг кишилари бир-бирининг юзига қараб душманликнинг бемаънилигини англагандек бўлишди. Ядровий аслаҳаҳоналарни қисқартириш бошланди. Европаликлар жаҳонда энг хатарли бўлган ҳарбий қарама-қаршилик даражасини пасайтиришга киришдилар. Биз Афғонистондан қўшинларни олиб чиқиб кетдик. Уларни иттифоқчи мамлакатлардан олиб чиқиб кета бошладик. Мамлакат халқаро меҳнат тақсимотида муносиб ўринни эгаллаши ва унинг афзалликларидан баҳраманд бўлсин деб ташқи дунёё учун очиб қўйилди. Жаҳоншумул муаммоларни ҳал этишда, илмий ва маданий соҳалардаги ҳамкорликда амалий равишда қатнашувимизга халақит қилган чеклашлар ва бидъатларга барҳам берилди.

Бизнинг ташқи сиёсатимиз бутун дунё манфаатларини кўзда тутади. Аммо ҳар бир конкрет ҳолда — ҳам икки томонлама аҳамиятга молик, ҳам регионлардаги аҳамияти ва халқаро аҳамияти нуқтаи назаридан, табиийки, ўзига хос жиҳатлари ва ўзига хос алоҳида муҳим томонлари бор.

Бу, аввало, социалистик мамлакатларга дахлдордир. Улар билан ўзаро муносабатлар социалистик дунё тараққиётидаги жуда масъулиятли босқични акс эттиради. Биз улуғ қўшнимиз, Хитой Халқ Республикасига сафар қилганимизда буни тўла-тўкис ҳис этдик, бу мамлакат билан муносабатларни нормаллаштириш жаҳон аҳамиятига молик воқеадир. **(Қарсаклар).**

Социалистик мамлакатлар билан ўзаро муносабатларнинг янги типини қарор топтиришда қийинчиликлар бор ва бўлиши мумкин. Бу қийинчиликлар турли мамлакатларда содир бўлаётган мураккаб ва хилма-хил жараёнларнинг объектив реаллигидадир. Аммо бу қийинчиликларни бартараф этиш мумкин. Бу ўринда ўзаро ҳурмат, бир-бирининг ишларига аралашмаслик, ўртоқларча ҳамжиҳатлик, ҳар бир мамлакатнинг тажрибасига ниҳоятда қизиқиб қараш ва ҳамкорликка эҳтиёж сезиш, сабр-бардош билан биргаликда ишлашга шайлик — асосий шартлардир. Буларнинг ҳаммаси ҳозир мавжуд.

Ташқи сиёсий фаолиятимизнинг энг муҳим йўналиши «Умумевропа ҳонадони»ни бунёд этишда иштирок қилишдир. Принципиал ғоялар маълум. Улар иқтимоий фикр муомаласига ва музокаралар амалиётига кирди. Хельсинки жараёнида иштирок этаётган барча давлатлар билан қайта қуриш руҳидаги соғлом муносабатларнинг пойдевори қўйилди ва бу муносабатлар шиддат билан ривожланмоқда.

Биз, Осиё — Тинч океани регионида Владивосток йўлини изчиллик билан давом эттирамиз. Бу регионда вазифалар яна ҳам хилма-хилдир. Кўп мамлакатлар билан «кун тартиби» ҳам белгилаб олинди, муносабатлар ҳам тобора эзгу ниятли, амалий ва ўзаро ҳурмат тусини олмоқда. Бу регионда, ҳамма ерда бўлганидек, шундай мамлакатлар борки, улар билан муносабатларга, аввало буюк Ҳиндистон билан муносабатга биз алоҳида эътибор берамиз.

Совет — Америка муносабатлари жаҳон сиёсати учун биринчи даражали аҳамиятга моликлиги ҳаммамизга тушунарлидир. Биз олдиндан айтиб бериш мумкин бўлган ва барқарор негизда АҚШ билан ҳамжиҳатлик қилишга тайёрмиз, давомийликни янги ғояларга пайванд этиб, олға қараб силжиб бораверишга тайёрмиз.

Биз шу йилларда Лотин Америкаси ва Африка билан яна ҳам яқинроқ ва яна ҳам самаралироқ алоқалар учун ноёб имкониятлар борлигини аниқлаб олдик. Бу ўринда ҳам умумий муаммолар ва айрим мамлакатлар билан муносабатларда ўзига хос жиҳат бор.

Барча чегарадош давлатлар билан яхши қўшничиликни мустаҳкамлаш бизнинг биринчи галдаги вазифамиздир.

Халқ депутатлари съезди **келгуси йиллар учун ташқи сиёсат йўлимиз принципларини** кўриб чиқиши ва қонун йўли билан тасдиқлаши керак. Бунда гап қўйидагилар ҳақида бориши керак, деб ўйлайман:

— мамлакатнинг хавфсизл

СССР ИЧКИ ВА ТАШҚИ СИЁСАТИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ТЎҒРИСИДА

(Давоми. Боши 1-, 2-, 3-бетларда).

Шу боисдан ҳам қуйидагиларни таъкидламоқчиман ва съезд бундай баёнотни қўллаб-қувватлайди, деб умид қиламан: бу совет халқининг манфаатларини ифодалайдиган ва ишончимиз комилки, бутун инсониятнинг манфаатларига мос тушадиган бизнинг теран асосланган стратегик йўлимиздир. **(Қарсаклар).**

Бу ерда, съездда жаҳон халқларига съездимиздан мактуб йўллаш тўғрисидаги таклифлар айтилди. Ер юзидаги одамларга айтадиган гапларимиз бор, деб ўйлайман. **(Қарсаклар).**

V.

Депутат ўртоқлар! Кўриниб турибдики, фаолиятимиз майдони жуда кенгдир. Ҳамма йўналишларимиз бўйича социал-иқтисодий сиёсатда ҳам, давлат-ҳуқуқий сиёсатда ҳам, миллий сиёсатда ҳам, халқаро сиёсатда ҳам революцион тусдаги жуда кўп катта вазифаларни ҳал қилишимиз лозим. Муаммолар докладда кўрсатилганидан ҳам кўпроқ, съезддаги мунозаралар буни кўрсатиб беради, деб ўйлайман. Ўз-ўзидан тушунарлики, ишнинг муваффақияти **ҳал қилувчи даражада биз ўз фаолиятимизни қай йўсинда ташкил эта билишимизга, ҳокимиятнинг янги олий органлари нечоғлиқ тез ўзларига хос вазифаларини уддалаб кетишига, мамлакатдаги бутун ўзгартирувчилик ишига нечоғлиқ тез бош бўлишига боғлиқ** эканлиги батамом тушунарлидир.

Шу мавзудаги мунозара аслида бошланиб кетди, унда бир қанча принципиал масалалар олдинги ўринга чиқмоқда, шулар хусусида биз маслаҳатлашиб олишимиз зарур.

Шулардан биринчиси — съезд билан СССР Олий Советининг вазифаларини чегаралашдир. Бу жўн масала эмас, чунки ҳозир бизда жорий этилаётган ҳокимият олий органларининг структураси социалистик революция туфайли вужудга келган бизнинг совет анъанамизни жаҳонда эътироф этилган ваколатли органлар иш тажрибаси билан узвий боғлаб олиб боришга интилишга асослангандир.

Системамизда, аввало, халқ депутатлари съездининг ўзи ноёб органдир. Бу — дарҳақиқат съезддир, унинг олдига доимий ишлаш вазифаси қўйилмайди. Биз келишиб олганимиздек, мамлакат учун жуда муҳим бўлган қонунлар қабул қилиш ва давлат ички ҳамда ташқи сиёсатининг туб масалалари бўйича қарорлар қабул қилиш, ҳокимият бошқа органларининг ишига баҳо бериш ва уларни назорат қилиш, зарур бўлиб қолган ҳолларда Конституцияга тузатишлар киритиш ҳамда сиёсий системанинг ўзини ўзгартириш учун съезд йилига камида икки марта йиғилиши керак.

Сиёсий ислоҳот моҳиятига кўра, янги Олий Совет ҳам қонун чиқариш, ҳам асосий идора этиш вазифаларини бажараётган ҳокимиятнинг доимий ишлайдиган органи бўлиши керак.

Энди қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятнинг нисбати ҳақида гапирмоқчиман. Бу масала жуда муҳим масаладир, шу боисдан ҳам уни мақсус ишлаб чиқиш ва ўрганиш талаб этилади. Лекин ҳозирнинг ўзидаёқ айтишимиз керакки, бир томондан Олий Советнинг палаталари, комиссиялари ва комитетлари ўртасидаги муносабатлар, иккинчи томондан, ижро этувчи органлар ўртасидаги муносабатлар ҳозиргача бўлганига нисбатан тубдан ўзгариши керак.

Чамаси, Олий Советнинг комиссиялари ва комитетларида давлат планларининг топшириқлари ва давлат бюджетининг моддалари кўриб чиқилиши, уларнинг халқ депутатлари съезди ва Олий Советнинг ўз принципиал йўл-йўриқларига мувофиқлиги баҳоланиши керак.

Комиссиялар ҳал этиши лозим бўлган бошқа муҳим бир вазифа — энг асосий давлат лавозимларига номзодларни кўриб чиқишдан иборат. Масалан, министрларнинг, чет элга юборилади-ган элчиларнинг ва бошқаларнинг номзодлари назарда тутилади. Мана шу иккала вазифа парламентимизга ҳокимиятнинг ҳақиқий дастакларини ўз қўлида ушлаб туриш имкониятларини беражагини фаҳмлаб олиш қийин эмас.

Съезд ва Олий Совет ҳукуматнинг стратегик аҳамиятга молик масалалардаги фаолиятини назорат қилганда, ҳукумат бутун масъулиятни ўз зиммасига олиб, давлат бошқаруви вазифаларини Конституция доирасида тўла равишда ҳал эта оладиган бўлиши тўғрисида ғамхўрлик қилишлари керак.

Ислоҳотдан кўзда тутилган мақсад шундан иборатки, бизнинг сиёсий системамизда Конституцион назорат комитети муҳим роль ўйнаши керак, бу комитет, аслида, конституцион суд сифатида иш кўриши лозим. Шуни олдиндан айтиб қўймоқчиманки, барча поғоналардаги маъмурий органларнинг фаолияти устидан суд назоратини ривожлантириш, аслида, социалистик ҳуқуқий давлатнинг ажралмас элементларидан бири бўлиб қолиши керак. **(Қарсаклар).**

Кейинги бир неча кун мобайнида съездда СССР халқ депутатининг статуси тўғрисидаги масала қизғин муҳокама қилинди. Депутатнинг мавқеини, унинг ҳуқуқлари ва вазифаларини тартибга соладиган янги ҳужжатни ишлаб чиқиш ва уни съездга тақдим этиш зарурлиги ҳақида сизлар билан келишиб олдик. Бироқ баъзи принципиал жиҳатлар борки, барча ўртоқлар фаол ишга қўшилиб кета олишлари учун, ҳозир шу жиҳатлар хусусида келишиб олиш ва бир қарорга келиш лозим бўлади. Бу ўринда нималарни назарда тутмоқ керак?

Биринчидан, депутат статусининг бирлиги назарда тутилади. Барча депутатлар, улар территориал, миллий-территориал округлардан ёки жамоат ташкилотларидан сайланган бўлишларидан қатъий назар, тенг ҳуқуқларга эгадирлар.

Навбатдаги жиҳат меҳнатни депутатларнинг ўзлари ўртасида тақсимлашга таллуқлидир. Табиийки, съезд томонидан Олий Советга сайланган ўртоқларнинг зиммасига қўшимча вазифа юклатилади ва ўз зиммаларига юклатилган вазифаларни бажариш учун уларнинг тегишли қўшимча имкониятлари бўлиши керак.

Олий Совет аъзоларига алоҳида вазифаларнинг юклатилиши бошқа халқ депутатларининг роли камайтирилишини асло билдирмаслиги керак. Аввало ҳар йили Олий Советнинг бешдан бир қисми янгиланиб борган шароитда улардан ҳар бирида Олий Советга сайланиш имконияти қолаверади.

Кўпгина депутатлар Олий Совет комиссиялари ва комитетлари составига кириб, уларнинг аъзолари сонининг ярмигача қисмини ташкил этадилар ва ҳал қилувчи овоздан фойдаланадилар. Улар комиссиялар ва комитетларнинг раҳбариятига, ана шу депутатлар вакили сифатида айтайлик, раисларнинг ўринбосарлари этиб жалб қилиниши мумкинлиги оқилона иш бўлур эди.

Менинг тушунишимча, ҳар бир СССР халқ депутати ўзи истаган пайтда у ёки бу комиссия ёки комитетларнинг ишида, Олий Совет палаталарининг мажлисида қатнашиши мумкин, деган фикрга ҳаммамиз қўшилдик. Ҳар бир халқ депутати Олий Советнинг, ҳукуматнинг ва бошқа ҳокимият органларининг кундалик иши ҳақида батафсил ахборот оладиган бўлиши керак. Ниҳоят ҳар бир халқ депутати сайловчилар билан доимий алоқада бўлиб, маҳаллий ва марказий ҳокимият органларига у ёки бу сўровлар ва таклифлар билан мурожаат этиб, шу тариқа ўз регионида ёки жамоат ташкилотида фаол сиёсий иш олиб бориш имкониятига эга бўлади. Депутатларда гражданларни қабул қилиш, сайловчилар билан учрашувлар ўтказиш учун зарур шароит бўлиши лозим, бундай шароитни маҳаллий органлар яратиб беришлари керак. Бунинг устига ана шу масалалар дарҳол ҳал қилиниши лозим.

Шундай қилиб, биз совет системасининг энг қимматли фазилатини — халқ вакилларининг меҳнаткашлар билан доимий алоқасини сақлаб қола оламиз, В. И. Ленининг сўзлари билан айтганда «парламентаризмнинг фойдали томонларини бевосита ва тўғридан-тўғри демократиянинг фойдали томонлари билан» бирга қўша оламиз.

Съезд ва Олий Советнинг ишини ташкил этиш ҳақида икки оғиз сўз. Халқ депутатлари бу ерга — Кремлга хилма-хил фикрлар ва ҳаёт тажрибаси билан келганлар, улар турли манфаатларни — социал, миллий, касб-кор, ёш, регионал манфаатларни ифодалайдилар. Биргаликдаги ишда турли фикрлар, баҳслар ва мунозаралар бўлиши табиий. Бундай мунозаралар съезд ишининг биринчи кунида, ҳатто биринчи соатиданоқ бошланди, бунинг ҳеч бир ёмон томони йўқ, деб ўйлайман. Аксинча, фикрларнинг хилма-хиллиги эҳтимол тутилган ечимлар доирасини кенгайтиради, кўриб чиқилаётган масала хусусида кенгроқ кўламда таклиф олиш имконини беради.

Модомики шундай экан, фикрлардаги тафовутлар оқилона ечимларни қабул этиш учун тўсиқ бўлиб қолмаслиги керак, албатта.

Бу ерда ўртоқлардан бири тўғри айтганидек, фикрлар ҳар хил бўлиши мумкин, аммо сиёсатимиз битта бўлиши керак, бу — революцион қайта қуриш сиёсатидир. **(Қарсаклар).** Шу сабабли иноқликка эришиш учун ҳамма ишни қилиш, бир-биримизнинг фикримизни тушунишга интилиш, иш манфаатларини кўзлаб қандайдир ўзаро ён беришларга рози бўлиш зарур. Бунга муваффақ бўлинмаган тақдирдагина, масалани кўпчилик билан ҳал этишдан бошқа илож қолмаслиги табиий. Демократиянинг қонуни мана шундай.

Яна бир муҳим жиҳат бор, бу жиҳат съездда ҳам айтиб ўтилди. Депутатлар турли сабабларга кўра, СССР Конституциясига у ёки бу ўзгартиришларни киритишни таклиф қилдилар. Мен Асосий Қонунга шошма-шошарлик билан тузатиш киритавершдан огоҳлантирган кишиларга қўшиламан. Конституция — бениҳоя муҳим сиёсий ҳужжат, шу сабабли унинг текстини вужудга келаётган у ёки бу вазиятларга мослаштравериш ярамайди.

Мамлакатнинг янги Конституциясини ишлаб чиқиб, қабул этиш зарурати борлиги — иккинчи масаладир, бу хусусда биз якдилмиз —ҳар ҳолда съезддаги кайфиятни мен шундай тушундим. Янги Конституцияда қайта қуриш давомида амалга оширилган революцион ўзгартишларни мустаҳкамлаб қўйиш бу ўзгартишлар муқаррарлигининг энг муҳим кафолатларидан бири бўлади. Аммо ҳозир, ислоҳотлар қизғин давом этаётган бир пайтда ҳали бизда янги асосий қонунда ўз аксини топиши мумкин бўлган масалаларнинг бутун комплексини эътиборга олиш имконияти йўқ.

Ўртоқлар, мамлакатдаги аҳвол хусусидаги фикрлар, давлатимизнинг келгусидаги ички ва ташқи сиёсати асосий йўналишлари ҳақидаги мулоҳазалар қисқача мана шулардан иборат.

Пировардида бир гапни айтиб ўтмоқчиман.

Биз ишимизни бўш жойда бошлаётганимиз йўқ. Бизда қайта қуриш, иқтисодий ва сиёсий ислоҳот концепцияси вужудга келган. Бу масалалар партия, давлат, жамоат ташкилотларида ўтказилган. Турли анжуманларда у ёки бу теранликда ва танқидий руҳда, у ёки бу шаклда кўриб чиқилган, меҳнат коллективларида, оммавий ахборот воситаларида муҳокама қилинган эди. Муайян амалий қадамлар ҳам қўйилган.

Бироқ давр вазиятни тез ўзгартирмоқда, янги-янги вазифалар, янги-янги эҳтиёжлар пайдо бўлмоқда, шу сабабли мен халқнинг коллектив ақл-заковатини ифодаловчи съездимиз Совет давлатининг келгуси йилларда-ги фаолияти самарали программасини ишлаб чиқа олади, жамиятни революцион янгилашнинг бутун жараёнига янги куч-ғайрат бахш этади, деб ишонч билдирмоқчиман. **(Давомли қарсаклар).**

Бизнинг суҳбат

Мунозаралардан — амалий ишга

Тошкент ва Сиэтл шаҳарларининг биродарлашиш тарихи Сиэтл мэри Чарльз Ройернинг номи билан бевосита боғлиқ. У Ўзбекистон пойтахтида бундан бир неча йил муқаддам — 1984 йилнинг сентябрида бўлган эди. Ушанда у бошчилик қилган делегация аъзолари Тошкент билан яқиндан танишишган: корхона ва ташкилотларда, студентлар аудиторияларида, мактабгача болалар муассасаларида бўлишган эди. Чарльз Ройер ўшанда газетамизга интервью берар экан, Сиэтл билан Тошкентни энг фаол биродарлашган шаҳарлар деб атаганди. Сиэтл шаҳрининг мэри ва биродарлашган шаҳар делегациясининг раҳбари билан мана яна бир бор учрашиб турибмиз.

— Жаноб Чарльз Ройер, Тошкент билан янги учрашувингиздан олган таассуротларингиз қандай!

— Мен Тошкентни самолёт кўниш учун пасая бошлаган дамдан бошлаб, самолёт иллюминаторидан кузата бошладим. Юқоридан у яшил боғни эслатади. Янги қурилишларнинг кўплиги кўзга ташланади. Шаҳрингизда транспорт кўпайиб қолибди. Аммо энг муҳими одамлар. Мени ватандошларимнинг ҳам, тошкентликларнинг ҳам табассуми қувонтиради. Бу демак ҳамма нарса ўз жойида, о'кей!

— Тобора кучга тўлиб бораётган халқ дипломатияси Тошкент ва Сиэтл шаҳарлари биродарлашувининг табиий инъикоси бўлиб қолди, дейишяпти...

— Фикрингизга қўшиламан. Аммо биродарлашишнинг олижаноб мақсадларига эришиш учун сиёсий раҳбариятнинг мадади ҳам даркор. Биз бу мададни ҳар икки томондан ҳис этиб турибмиз.

Сиэтлда дўстлик алоқаларига доир барча ишларни жамиятнинг турли табақаларига мансуб Сиэтл—Тошкент комитети олиб боради. Улар умумий тил топишишяпти. Альпинистлар, врачлар, ўқитувчилар, мактаб ўқувчилари бажонидил бир-бирлари билан учрашдилар. Программага сармоячилар ҳам актив қўшилишяпти. Буларнинг ҳаммаси ҳамжиҳатликнинг янада яхшиланишига хизмат қилмоқда. Уни янада мустаҳкамлаш учун турли ижтимоий босқичлардаги ишларни давом эттириш, илмий, маданий ва бошқа соҳалардаги айирбошлашларни ривожлантириш зарур. Шу ўринда мен шаҳрингиз мэрлари ролини алоҳида таъкидлашни истар эдим. Менга улар билан бирга ишлашга тўғри келган. Уларнинг фаоллиги муҳим аҳамиятга эга. Фақат биргаликдагина биз янги муносабатларга баҳоли қудрат ўз ҳиссамизни қўшишимиз мумкин. Узоқ муддатга мўлжалланган ҳамкорлик программалари бунинг ёрқин далилидир.

— Ҳозир алоқаларимизни мустаҳкамлаш учун нималарга кўпроқ эътибор беришимиз керак!

— Биз коммерцияга ва ўзаро манфаатли ҳамкорликка кўпроқ эътибор беришимиз керак. Масалан, биз Тошкентда меҳмонхона ва бошқа объектлар қурилиши ҳақида музокаралар олиб боряпмиз. Музокараларнинг бориши чакки эмас.

— СССР ва АҚШ биродарлашган шаҳарлари мэрларининг биринчи учрашуви ҳақида фикрингиз қандай!

— Учрашув юксак даражада ва ниҳоятда самарали ўтяпти. Икки йил муқаддам Лос-Анжелесда Америка биродарлашган шаҳарлар уюшмаси ташкил топганлигининг 30 йиллигига бағишланган конференция бўлиб ўтган, унда совет делегацияси ҳам иштирок этган эди. Унда Сиэтлда Америка ва совет шаҳарлари мэрларининг халқларимиз ўртасидаги ҳамжиҳатлик ва ишончни мустаҳкамлаш ишида биродарлашган шаҳарларнинг роли ва ҳамкорлигига бағишланган конференциясини ўтказиш ҳақида қарор қабул қилинган эди. Мана, совет ва америка халқларининг биринчи учрашуви гувоҳи бўлиб турибмиз. Давра суҳбати давомидаги мунозаралар фақат айирбошлаш масалаларини ҳал этишга ёрдам беришгина қолмайди, уларда савдо-иқтисодий ва техника соҳасидаги ҳамкорлик, қўшма корхоналар, хизмат соҳасини ташкил этиш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалалари ҳам тилга олинади. Ниҳоят, шерикчилик алоқаларинқ молиявий таъминлаш ва ташкил этиш масалалари ҳам шулар жумласидандир.

Биродарлашган шаҳарлар ҳаракати эски қолипларни яксон этиб кенгаймоқда.

Сиэтл ва Тошкент шаҳарларининг дўстлиги ва ҳамкорлигини мен ҳақли равишда биродарлашиш намунаси деб атайман. Бугунги кунда америкаликлар Сиэтлни ўзбек ва рус тилларида жаранглаётган нутқларсиз тасаввур этишолмайди, Тошкент эса америкаликларни очиқ кўнгил билан самимий қутламоқда.

Суҳбатни
Э. АДАЙКИНА ёзиб олди.

СУРАТДА: Чарльз Ройер.

З А Р У Р М У Л О Қ О Т

Дэвид МЭНН,
Цинцинатти шаҳар комитети аъзоси.

— Шаҳримиз Харьков билан биродарлашган. Лекин ҳали дўстлик декларацияси имзоланмаган. Бу шаҳар билан икки ҳафта бурун мактублар орқали алоқа қила бошладик. Харьков билан Цинцинатти ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш борасида талайгина ишлар амалга оширилади. Мактаб муассасалари, олий ўқув юртлари ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш эзгу ниятимиз. Агар иложи бўлса, шаҳрингиз билан шу йўсин алоқа ўрнатардик.

Баъзан ўйланасан киши. Дўстларимиз жуда кўп. Лекин улар билан фақат мактублар орқалигина кўришамиз. Менимча, Тошкентда ўтказилаётган бундай нуфузли анжуманларни ҳам кўплаб ўтказиш керак. Ана шундагина биз дўстларимиз қаторини яна ҳам оширган бўлардик.

Аэропортдаги учрашувдан тортиб, шу кунгача ҳамма нарса кутилмагандек бўляпти. Келгусида гулларга бурканган шаҳрингизга тез-тез келиб туришга, дўстлик алоқаларини мустаҳкамлашга ҳаракат қиламан. Бу менимча, барчамиз учун зарур иш.

СУРАТЛАРДА: Тинчлик боғида дўстлик митинги.

Р. Шарипов суратлари.

Келинг, бир кулишайлик

Форс хандалари

⊙ «УЧ МУШКЕТЁР»

Хотини уч эгизак туққан киши деди:

— Менинг хотиним ҳомиладорлик пайтида Александр Дюманинг «Уч мушкетёр» романини ўқиган эди. Менимча, унинг уч эгизак туғишига шу роман таъсир қилган бўлса керак.

— Худога шукур қил, — деди унга жавобан таниши. — Яхшиямки, хотининг «Қирқ қароқчи» китобини ўқимаган экан.

⊙ ОХИРГИ ТИШ

Ўқитувчи ўқувчидан сўради:

— Одамнинг қайси тиши ўқирги бўлади?

— Ясама тиши, — жавоб қилди ўқувчи.

⊙ ОВЧИ ВА ЎРМОНЧИ

Овчи ўрмончини учратиб деди:

— Сиз менга арслоннинг изини кўрсатиб юборолмайсизми? Мен, ўзимнинг бир қаҳрамонлигимни кўрсатмоқчи эдим.

— У шу яқин орада сизни кутиб турибди, — деди ўрмончи.

Шунда овчи қўрқиб кетиб:

— Мен сиздан унинг ўзини эмас, изини кўрсатиб юборинг дедим-ку, — деди-да, орқасига қарамасдан қочиб қолди.

⊙ СУД ҚАРОРИ БИЛАН

Музаффар шоҳ Францияда бўлган вақтида бир гуноҳкор кишини қатл этишга фармон қилди.

— Бу мамлакатда суд қарорисиз ҳеч кимни қатл этиш мумкин эмас, — дейишди унга.

— Нима, унда бу кишилар суд қарори билан дунёга келишганми? — деб ҳайрон бўлди шоҳ.

— Ия, бунақада одамлар сизнинг фармонингиз билан туғилишганми?

⊙ ВАСИЯТГА ЖАВОБ

Қари эр бандаликни бажо келтириш олдидан ёш хотинига васият қилди:

— Менинг сендан бирдан-бир илтимосим шуки, мен ўлгандан кейин қўшнимизга турмушга чиқма. У мени бутун умр судга судради ва бор-йўғимдан ажратди.

— Кўнглингиз тўқ бўлсин, —тинчлантирди хотини. — Мен аллақачон бошқасига ваъда бериб қўйганман.

⊙ ИККИ КАРРА ЖИННИ

Афанди тегирмонга келиб, бошқа қопдаги буғдойни ўзиникига сола бошлади. Буни кўрган тегирмончи бақира бошлади.

— Жинни! Нима қилаяпсан?

— Нимага деганингда, мен жинниман-да.

— Унда, нимага ўзингнинг қопингдаги буғдойни бировларникига солмаяпсан?

— Унда, мен икки карра жинни бўлур эдим, — жавоб қилди Афанди.

Ғулом ЮСУПОВ таржималари.

Реклама ва эълонлар

1—2 ИЮНЬ СОАТ 12.00 ДА

М. ГОРЬКИЙ НОМИДАГИ ШАҲАР БОЛАЛАР МАДАНИЯТ ВА ИСТИРОҲАТ БОҒИДА

Қўғирчоқлар оламида

БОЛАЛАРНИНГ КАТТА БАЙРАМИ ЎТКАЗИЛАДИ (ҳаваскорлик қўғирчоқ театрларининг республика конкурси).

БОЛАЛАР ОТА-ОНАЛАРИ БИЛАН БИРГА ТАКЛИФ ЭТИЛАДИЛАР.

Пассажирлар диққатига!

175-мактабга иссиқлик трассаси ўтказилиши ва Сариқкўл кўчасининг Весна кўчасидан Манжара кўчасигача бўлган қисми ёпилиши муносабати билан

5 ИЮНДАН БОШЛАБ

автобуслар маршрутларининг ҳаракати

ИККИ ЙЎНАЛИШДА ҚУЙИДАГИ ТАРТИБДА

ташкил қилинади

55-АВТОБУС МАРШРУТИ — Новий путь кўчасидан Весна, Сариқкўл кўчалари бўйлаб ва у ёғига вокзалгача ҳаракат қилади;

161-АВТОБУС МАРШРУТИ — Куйбишев шоссесидан Новий путь, Образцов кўчалари бўйлаб ва у ёғига аэропортгача ҳаракат қилади.

Справкалар учун телефон — 42-38-70 (71).

ТОШКЕНТ ШАҲАР СОВЕТИ ИЖРОИЯ КОМИТЕТИНИНГ БАРЧА ТУРДАГИ ШАҲАР ПАССАЖИР ТРАНСПОРТИ ИШИНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ БОШҚАРМАСИ.

Ўзбекистон Тарих ва маданий ёдгорликларни сақлаш жамиятининг
Тошкент шаҳар Совети қошидаги

ЭКСПЕРИМЕНТАЛ «ШАРҚ» ТЕАТРИНИНГ

репертуар плани:

1 июндан 30 июнгача ҳар куни соат 12.00 да — «ЎЗБЕК ТЎЙ МАРОСИМИ» ФОЛЬКЛОР-ЭТНОГРАФИК АНСАМБЛИНИНГ ЧИҚИШЛАРИ.

1, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 29 июнь кунлари

театрлашган катта концерт программаси

ПРОГРАММАДА: театрнинг мақом ва вокал-чолғу ансамбли чиқишлари, Мақсуд Шайхзоданинг «МИРЗО УЛУҒБЕК» спектаклидан парчалар ва «ЎЗБЕК ТЎЙ МАРОСИМИ» намойиш этилади.

Концерт программаси соат 20.00 да бошланади.

Театр кассаси «КЎКАЛДОШ» ва «АБУЛҚОСИМ» мадрасалари ёнида жойлашган.

Касса соат 10.00 дан 20.00 гача очиқ.

КОЛЛЕКТИВЛАРДАН ЗАЯВКАЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИ.

Бизнинг адрес: «Халқлар дўстлиги майдони», 2-уй. «Абулқосим» мадрасаси. Телефон — 45-61-69.

Ҳурматли тошкентликлар!

1989 ЙИЛ 1 ИЮНДАН БОШЛАБ

«ЭКСПРЕСС» алоқа бўлими ҳузурида

АҲОЛИГА ЯНГИ АЛОҚА ХИЗМАТИ КЎРСАТИЛА БОШЛАЙДИ

Тошкент шаҳри доирасида аҳолидан уйга элтиб бериш йўли билан посилкалар, қиймати қўйилган бандероллар, шунингдек юқоридаги жўнатмаларни адресатга етказиб бериш муддати кўрсатилган ҳолда қабул қилинади.

Почта жўнатмалари ҳар куни, душанбадан ташқари соат 10 дан 19.00 гача қуйидаги адресда қабул қилинади: 700189, Тошкент шаҳри, Хуршид кўчаси, 2 «а» уй (10, 23, 27-травмайлар; 18, 44, 48, 162-автобусларнинг «Хуршид» кўчаси бекати).

Справкаларни қуйидаги телефон орқали олиш мумкин: 41-01-23.

ТОШКЕНТ ШАҲАР ПОЧТА АЛОҚАСИ ВА МАТБУОТ ТАРҚАТИШ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИ.

Театр

НАВОИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК КАТТА ТЕАТРИДА — 31/V да **Севгига севги билан** (19.00), 1/VI да **Чиполлино** (12.00), **Иоланта** (19.00), 2/VI да **Тўмарис** (19.00).

МУҚИМИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ МУЗИКАЛИ ТЕАТРИДА — 31/V да **Прометей** (19.30), 1/VI да **Кампир кетармиш** (19.30), 2 /VI да **Паранжи сирлари** (19.30).

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЦИРКИДА — **Ленинград цирки томошалари** (31/VI да 19.30 да; 1, 2/VI да 19.30 да; 3/VI да 16, 19.00 да; 4/VI да 12, 15, 18.00 да).

Кино

31 МАЙДА
БАДИИЙ ФИЛЬМЛАР:

Саньат саройи — «МАЙСАРАНИНГ ИШИ» (катта зал, 16, 18.30, 20.40 ўзбек тилида), «СИНДБОДНИНГ ЕТТИНЧИ САЁҲАТИ», «МЕНИНГ ДУШМАНИМ» (кичик зал, 17, 20.00).

Чайка — «МЕНИНГ ДУШМАНИМ» (17, 19, 21.00).

Тошкент Советнинг 50 йиллиги — «МЕНИНГ ДУШМАНИМ» (16, 18, 21.30).

Ватан — «ТИМСОҲ ДАНДИ-II» (16, 18.30, 20,45).

Москва — «ТИМСОҲ ДАНДИ-II» (16, 18.30, 20.40).

ВЛКСМ 30 йиллиги — «КАЛҲАТЛАР ЎЛЖАСИНИ БЎЛИШМАЙДИ» (17, 20.00).

Дружба — «ТИМСОҲ ДАНДИ-II» (16, 18.30, 20, 20.40).

Восток — «ТИМСОҲ ДАНДИ-II» (16, 18.30, 21.00).

Қозоғистон —«ТОНГГИ ШОССЕ» (тоқ соатларда), «ТУБАНЛИКДА МУҲАББАТНИНГ БАҲОСИ ҚАНЧА?» (ҳужжатли фильм, жуфт соатларда).

Фестиваль (ёзги) — «МЕНИНГ ДУШМАНИМ» (22.00).

Хива (ёзги) — «ҚОРА ОЙНИНГ ЧИҚИШИ» (22.00).

АВТОМАТ-ЖАВОБ БЕРУВЧИ ТЕЛЕФОНЛАР:

Ўзбекистон ССР 25 йиллиги — 53-65-87
М. Шайхзода номли — 42-39-74
Ҳамза номли — 91-10-51
Нукус — 46-70-69
Искра — 39-14-59
Тинчлик — 58-34-88.

Тошкент шаҳар Собир Раҳимов районидаги 23-ўрта мактаб томонидан **Хаджиаҳмедов Сандазиз Ҳакимович** номига берилган 736042 номерли йўқолган ЎРТА МАЎЛУМОТ ТЎҒРИСИДАГИ АТТЕСТАТ **БЕКОР ҚИЛИНАДИ**

Тошкент шаҳар ҳисоб-бухгалтерия техникуми томонидан **Ҳасанов Аброр Анварович** номига берилган ЖТ-1 106732 номерли йўқолган ДИПЛОМ **БЕКОР ҚИЛИНАДИ**

ТОШКЕНТ ОҚШОМИ

Ўзбек ва рус тилларида мустақил равишда нашр этилади.

«Тошкент оқшоми»

(«Вечерний Ташкент») — орган Ташкентского горкома Компартии Узбекистана и городского Совета народных депутатов.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

Телефонлар: қабулхона—32-53-76; бўлимлар: партия турмуши ва совет қурилиши—32-57-84; экономика ва шаҳар хўжалиги —32-54-19; интимоий масала — 32-53-10; хатлар ва оммавий ишлар — 33-29-70; жамоатчилик редакцияси — 33-99-42, 32-53-66, 32-54.15; «Ташкентская неделя» рекламалар иловаси — 32-56-84; эълонлар — 33-81-42.

Яншанбадан ташқари, ҳар куни чиқади.

Муҳаррир ўринбосари С. Б. ЕҚУБОВ.

Р—09718. Ички саҳифаларга 20.30 да қўл қўйилган. (График бўйича 17.00 да қўл қўйилиши лозим). Б. 2106. Индекс 64690. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10